

II RIIGIKOGU

10. istungjärk. Protokoll nr. 339 (37).

1926. a.

II Riigikogu koosolek 19. märtsil 1926. a.
kell 5 p. l.

Kokku on tulnud 92 Riigikogu liiget.

Valitsuse loosis: Riigivanem **J. Teemant**, rahaminister **L. Sepp**, kohtuminister **T. Kalbus**, teedeminister **O. Amberg**, siseminister **K. Einbund**, sõjaminister **J. Soots**, haridusminister **J. Lattik**.

Päevakord:

1. Eesti vabariigi kulude ja tulude eelarve 1926./27. aastaks — III lugemisel.

Koosolekut juhatab esimees **A. Rei**, pärast abiesimees **M. Juhkam**.

Sekretääri kohal abisekretäär **L. Raudkepp**, pärast abisekretäär **J. Piiskar**.

Koosolek algab kell 5.10 min.

1. Päevakorra vastuvõtmine. Juhataja **A. Rei**: Avan Riigikogu koosoleku.

Abisekretäär **J. Piiskar**: Arvesse võttes, et riigi eelarve III lugemisel arvatavasti tervet õhtut ära ei tarvita, panen juhatause nimel ette, võtta tänase koosoleku päevakorda kõik need päevakorra-punktid, mis olid täna hommikuse koosoleku päevakorras, pärast I punkti.

2. Seadus kodakondsuseta tööliste tööõnnetuste korral kindlustamise kohta — II lugemisel.

3. Ühingute ja nende liitude seadus — II lugemisel.

4. Ühingute, seltside, ühisuste ja nende liitude registreerimise seadus — II lugemisel.

5. Kooperatiiv-ühisuste ja nende liitude seaduse muutmisseadus — II lugemisel.

6. Mõnede seltside, ühisuste ja nende liitude likvideerimise seadus — II lugemisel.

7. Omavalitsuste liitude seadus — II lugemisel.

8. Riigiasutuste töö koondamise seaduse maksvuse pikendamise seadus — II lugemisel.

9. Vene-nõukogude vägede poolt tehtud sõjakahjude ja rekvisitsioonide tasumise seadus — II lugemisel.

10. Maksvates seadustes ettenähtud kapitali protsendimäärade muutmise seadus — II lugemisel.

11. Maakonna-nõukogude valimise seaduse täiendamise seadus — II lugemisel.

12. Rahvasteliidu põhikirja 16. artikli I paragrahvi muutmise protokollki kinnitamise seadus — väliskomisjoni ettepanek.

13. Eesti-Saksa vahelise vahekohtu ja lepituse lepingu kinnitamise seadus — väliskomisjoni ettepanek.

14. Eesti ja Soome vahelise merealuste kaablite korrashoidmise ja kasutamise lepingu kinnitamise seadus — väliskomisjoni ettepanek.

15. Eesti ja Saksamaa vahelise kriminaal-asjus juriidilisest abiandmisest tekkivate kulude kokkuleppe kinnitamise seadus — väliskomisjoni ettepanek.

16. Konsulaarseadustiku täiendamise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

17. Riigikogu kodukorra muutmise seadus — kodukorra komisjoni ettepanek.

18. Riigikogu liikmete tasu ja sõiduraha seadus — kodukorra komisjoni ettepanek.

19. Külgehakkavate- ja suguhaiguste registreerimise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

20. Lisarahukohtunikkude asukoha muutmise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

21. Rahukogude korraldavate- ja üldkoosolekute koosseisu muutmise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

22. Riigikohtu seaduse § 17. muutmise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

23. Maaseaduse täiendamise ja muutmise seadus nr. 2 — maakomisjoni ettepanek.

24. Õppursõduritele maksuta õpiabinõude muretsemise seaduse täiendamise seadus — hariduskomisjoni ettepanek.

25. Tallinna tehnikumi põhikirja muutmise seadus — hariduskomisjoni ettepanek.

26. Hoolekande seaduse muutmise seadus — töökaitse komisjoni ettepanek.

Juhataja **A. Rei**: Rkl. Piiskar'i poolt on juhatause nimel ettepanek, täiendada päevakorda hommikupoolse koosoleku päevakorra-punktidega pärast päevakorra I punkti. Tähendab,

väljajagatud päevakorra jaoks tuleks lisaks veel 25 päevakorra-punkti. Teisi ettepanekuid päevakorra kohta ei ole. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud, seega on päevakord kindlaks määratud.

2. Eesti vabariigi kulude ja tulude eelarve 1926./27. aastaks — III lugemisel. Eelarve-komisjoni aruandja **E. Masik** kannab ette ja nähtava enamusega võetakse vastu eelarve pealkiri.

Eesti vabariigi kulude ja tulude eelarve 1926./27. aastaks.

Juhataja **A. Rei**: Kaasaruandja rkl. Anniko puudumise pärast täidab kaasaruandja kohuseid eelarve-komisjoni I alamkomisjoni esimees rkl. Hünerson.

Kaasaruandja **J. Hünerson** kannab ette ja nähtava enamusega võetakse vastu Riigikogu eelarve, (vaata lisa nr. 3, lhk. 1.) ja muudatused Riigikogu kantselei koosseisus (vaata lisa nr. 3, lhk. 39.).

Kaasaruandja **E. Birkenberg** kannab ette ja nähtava enamusega võetakse vastu Riigivanema ja riigikantselei eelarve, (vaata lisa nr. 3, lhk. 2—3.) ja muudatused koosseisus (vaata lisa nr. 3, lhk. 39.).

Juhataja **A. Rei**: Et riigikontrolli eelarve-osa aruandja kohal ei ole, täidab aruandja kohuseid I eelarve-alamkomisjoni esimees rkl. Hünerson.

Kaasaruandja **J. Hünerson** kannab ette riigikontrolli eelarve, (vaata lisa nr. 3, lhk. 3.) ja koosseisu (vaata lisa nr. 3, lhk. 39—40.).

K. Ipsberg (põl): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Eesti riigi asutajatel, see on Eesti rahval, on nii mõnigi pärandus üle võetud Vene ajast. Pärandusena on üle võetud varandusi, hooneid jne., ühtlasi nendega on ka üle võetud Vene seadused, nende hulgas ka kontrollseadused. Kontrollseadusi on Eesti ajal täiendatud, aga peab ütleva, et see seadusandluse osa on peaaegu unustusse jäänud, mitte vast just täiesti unustusse, aga mitmed asjaolud on nõnda takistavad olnud, et võimalik ei ole olnud õiget riigikontrolli seadust luua. Võib olla on see asjale kasulik olnud, et meie otsekohe ei ole kindlat kontrollseadust suutnud luua, enne

kui teataval määral kogemusi on korjatud. Need kogemused, mis senni olnud, näitavad, et riigikontrolli seadused väga puudulikud olnud. Ja peab ütleva, et ka nende käsitlemine on puudulik olnud. Ka puuduliku seadusega võib midagi ära teha, aga kui puudulikkude seadustega halvasti ümber käiakse, siis võivad nad veel suuremat kahju tuua, kui nende puudulikkusest ära oleneb. Riigikontroll, iseäranis viimase 4—5 aasta jooksul, on katsunud meie valitsemiseaparaati teatavas mõttes takistada. Ta ei ole oma ülesannetest nii täpselt aru saanud, kui see peaks olema, ta ei ole aru saanud, et ta ülesanne on kontrollida, vaid riigikontroll on katsunud valitseda. Ja valitsemise tung on iseäranis väiksemate ametnikkude juures nii suur olnud, et see ametkond sagedasti takistuseks on olnud, selle asemel, et kasu tuua. Takistuste läbi on ta ainult kahju toonud. Iseäranis väiksemad ametnikud on oma võimupiiridest, oma ülesannetest valesti aru saanud, ja iseäranis otstarbekohasuse juures on mõisted nii laiali läinud, et iga väike kontrollametnik tundis enese kutsutud olevat kritiseerima ja vastu vaidlema neile otsustele, mis asjatundjad spetsialistid, isegi professorid on teinud. See on meie valitsuses takistuseks olnud iseäranis ka selle tõttu, et alaline eelkontroll on meie ametkonna moraali lahjemaks teinud. Sest iga ametnik on katsunud võimalikult riigikontrolli seljataha pügeda, kui ta riigikontrolli krihvi on saanud, siis on ta õnnelik, siis tulgu mis tuleb — riigikontroll on oma nõusoleku avaldanud. Iseseisvuse ja vastutustunne on seeläbi tublisti kannatanud. Ka räägitakse palju asjaajamise lihtsustamisest. Kahjuks on ka selles asjas üheks takistavaks faktoriks olnud riigikontroll, sest tema on väga palju rõhku pannud paberlise kontrolli peale selle asemel, et kontrolli teostada kohtade peal, kassade, materjalide ja tööpalkade maksmist revideerida, ja ülepea kogu majanduselu otsekohe tema allikate ja tegevuse juures kontrollida. Riigikontroll on katsunud kontrollida teostada eelkontrolli läbi, pärast pidi siis järelkontroll tulema. Järelkontroll on aga aastast-aastasse viibinud, ja nii kaotab kontroll ülepea otstarbe. Faktilise kontrolli peale pannakse vähe rõhku. Mina arvan, et isegi käesoleva eelarve juures tuleks tähelepanu juhtida sellele, et rohkem faktilist kontrolli teostataks. Mulle näib, et vastavas eelarve-osas selleks liig väikesed summad üles on võetud. Võib olla võiks neid suurendada, aga mina neid ettepanekuid tegema ei hakka. Ma juhiksin siiski tähelepanu sellele, et seda peaks tulevikus riigikontroll rohkem tähele panema. Peale

selle tahtsin ma veel tähelepanu sellele juhtida, et riigikontrolli põhimäärused on selleks Riigikogu poolt valitud komisjonis läbi vaadatud ja antakse esmaspäeval Riigikogu juhatusese üle, et riigikontroll ja valitsus ei viivitaks nende põhimääruste põhjal täpsemat ja otstarbekohasemat riigikontrolli seadust välja töötamast, et see järgmise Riigikogu tegevuse algul Riigikogule ette pandaks ja vastu võetaks, sest riigikontrolli tegevusest ripub meie valitsemise aparadi lihtsustamine, raamatupidamised ja meie kirjavahetus. Nii kuidas kontrolli käsitatakse, selle järgi on ka meie ametkondade asjaajamise tegevus.

Meil on viimaste aastate jooksul traditsiooniks saanud, et riigikontrolöör on opositsiooni rühmast. See on nii öelda väga noobel shest, et kes valitseb, see annab vastasrinnale riigikontrolööri koha — olge head, meie valitseme ja teie kontroleerige. See näib iseenesest põhimõttelikult õige ja ilus noobel shest olevat, aga ma tahaksin siiski vahet teha opositsiooni ja opositsiooni vahel. Ei ole mitte ükskõik, missugune partei opositsioonis on ja missugusest parteist riigikontrolöör on. Riigikontrolööri tegevus on laialdane, tema valvab meie majanduselu avalduste üle ja võib survet avaldada teatud sihil. Kui riigikontrolöör on parteist, kelle lõpusiht on sotsialismi ja kommunismi elluviimine, nagu sotsialistid, nende hulgas härra Martna, on teonitanud, et nende lõpusiht olevat kommunism ja kommunistliku ilmakorra elluviimine. (M. Martna, stp: Mis Teie räägite?) Jah, iga sotsialisti lõpusiht on kommunism, seda olete ka Teie, härra Martna, mitu korda siit kõnetoolilt öelnud, et „meie sotsialistide lõpusiht on kommunism, kuid ühed lähevad vägivallaga, aga meie läheme tasa ja targu“. (Vahelhüüe M. Martna, stp poolt.) Kui niisuguste sihtidega hakatakse kontrolli teostama, see võib riigile hädaohtlikuks saada. (M. Martna, stp: Teie arvate siis, et riigikontrolöör on kommunist?) Ma ütlen, et on vaja teha vahet opositsiooni ja opositsiooni vahel. Ma ei taha sellega küsimust otsustada, aga ma ütlen seda, et asja üle maksab järele mõelda. (Vahelhüüe pahemalt poolt: Kontrolli osal) Teile võiks ka öelda, — nagu härra Martna seda teeb, — et niisugune lagepea, nagu Teie, võib seda öelda.

Juhataja **A. Rei**: Ma ei luba kedagi isiklikult haavata.

K. Ipsberg (põl): Ma võtan selle märkuse kui teenitud vastu, ma tean, et see

korrekt ei ole, kuid halvad eeskujud sunnivad nii mõnigi kord heast kombest kõrvale kalduma härra Martna eeskujul. Ma tahtsin ainult tähendada, et riigikontrolöör ei peaks igakord opositsioonist olema, või kui opositsioonist, siis mitte niisugusest parteist, kelle siht on sotsialismi ja kommunismi elluviimine.

M. Martna (stp): Ma pean viimaste mõtteavalduste kohta siin ometi paar sõna ütleva. Kui härra Ipsberg niisuguseid paralleele tõmbab ja nendest paralleelidest järeldab, et praegune riigikontrolöör on quaaikommunist, siis on see väga iseäralik paralleelide tõmbamine. Kui sotsialism kui ilmavaade endale lõpusihiks seab, et ta usub, et loomulik arenemine inimsoo sotsialismi juurde välja viib, ja kui sotsialistid arvavad, et nad peavad ajalookäigus, ajaloo vormimise juures sel kombel kaasa aitama, nagu kõige loomulikum ajaloo arenemine nõuab, siis ei või ometi keegi sellest järeldada, et Eesti sotsialist Aleksander Oinas kommunist on, ja et ta kui riigikontrolöör nüüd võib olla hakkab Eestit sotsialiseerima! Need konsekventsid, härra Ipsberg, on ometi rohkem kui varased. Kui meil riigikontrolööridele midagi ette heita on, siis on meie etteheited need, et riigikontrolöör liig vähe sotsialist on ja palju rohkem, mitte ainult palju rohkem, vaid igal oma sammul, igas oma tegevuses täiesti riigi kodanlik ametnik on. Peale selle see terve staap, terve kontroll-ministeerium on ju täitsa niisamasugustest ametnikkudest koos, kui teised riigiasutusedki. Ja kui härra Ipsberg arvab tarvilikuks selle vastu hoiatustega välja tulla, et sotsialist ei kõlba riigikontrolööriks, siis on see igatahes väga liialdatud, ja ei ole kooskõlas kodanikkude üheõiguse põhimõttega.

Juhataja **A. Rei**: Asun riigikontrolli eelarve ja koosseisu hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on riigikontrolli eelarve ja koosseis vastu võetud.

Aruandja **E. Masik** kannab ette ja nähtava enamusega võetakse vastu rahaministeeriumi eelarve, (vaata lisa nr. 3, lhk. 3—7.) ja muudatused koosseisus (vaata lisa nr. 3, lhk. 40.).

Aruandja **E. Masik** kannab ette ja nähtava enamusega võetakse vastu kaubandus-tööstusministeeriumi eelarve, (vaata lisa nr. 3, lhk. 7—8.) ja muudatused koosseisus (vaata lisa nr. 3, lhk. 40.).

Kaasaruandja **B. Oja** kannab ette haridusministeeriumi eelarve, (vaata lisa nr. 3, lhk. 8—10.) ja muudatused koosseisus (vaata lisa nr. 3, lhk. 40.).

K. Indermitte (põl): Eile, kui eelarve II lugemisel oli, lükati minu ettepanek väikse hääleteenamusega tagasi, kuus poolt ja 10 vastu. Sellepärast kordan täna, eelarve III lugemisel, seda ettepanekut ja usun, et kui mina ta vastuvõtmist paremini katsun põhjendada, siis ta vastu võetakse. (M. Martna, stp: Võib olla et läheb paremini!) Mina usun. Ma arvan, et suurem osa Riigikogu liikmetest ei tea, kuidas on kirjanduse sihtkapitaali valitsuse eelarve kokku seatud, sellepärast kannaksin ette selle üksikasjalisemalt, et sellest õiget ülevaadet saada.

Kõigepealt paiukid elatanud kirjanikkudele: 8 à 5.000 kunni 12.000 marka kuus, kokku 666.000 marka; töö-stipendiumid kindla sissetulekuta loovaile kirjanikkudele: Tammisaare'le, Visnapuu'le, Under'ile, Luts'ule, Kivikas'ele, Alle'le, Hubel'ile, Gailit'ile, Semper'ile, Roht'ile, Raudsepp'ale, Kärner'ile, Suits'ule ja Adson'ile, see on 14 isikule à 12.000 marka kuus ja kokku 2.016.000.— (L. Johanson, stp: Mis Teie arvate, et ei peaks maksuma?) Seda ma öelnud ei ole, ma loen ainult seda, mis siin on. (L. Johanson, stp: Kas Teie kõvemini ei saa lugeda seda suurt tarkust? M. Martna, stp: Kui Teie ettepaneku teete, rohkem maksta, ega meie siis selle poolt ei saa hääletada. L. Johanson, stp: Rohkem meie riigi kandejõud ei luba, kui 12.000 marka.) Toetus- ja ergutusrahad kirjanikkudele — 380.000 marka; auhinnad kogu kirjanikkonnale Eesti iseseisvuse kestes valminud produktsiooni eest; kogusumma — 465.000 marka; Eesti kirjanduse tutvustamiseks väljamaal — 125.000 marka; Aug. Kitzberg'ile tema juubeli puhul — 100.000 marka. (L. Johanson, stp: Kas Teie selle vastu ka räägite?) Ma ei ole öelnud, et ma selle vastu vaidlen. Muud kulud — 150.000 marka ja kokku 3.902.000.— Eesti kirjanduse seltsile 1.748.000 marka; akadeemilisele emakeeleseltsile 450.000 marka; Eesti kirjanikkude liidule 2.650.000 marka; akadeemilisele kirjanduseühingule 350.000 marka; kokku 9.100.000 marka.

Eesti kultuurkapitaali helikunsti sihtkapitaali valitsuse eelarve 1926. a.: Helitööde ostmiseks — fond 750.000.—; helitööde kirjastamiseks — fond 300.000.—; stipendiumid — 400.000.—; paiukid — 612.000.—; toetusraha haigetele kunstnikkudele — 100.000.— Mälestuste jäädvustamine: 3 stipendiumi Tal-

linna konservatooriumile — 30.000.—; 2 stipendiumi Tartu konservatooriumile — 20.000.—; helikunstnikkude haudade kordaseadmiseks — 50.000.—; Eesti akadeemilisele helikunstnikkude seltsile — 100.000.—; Eesti lauljate liidule — 1.100.000.—; Tallinna konservatooriumile — 3.400.000.—

Pea tähendama, et Tallinna konservatooriumile oli eelarves peale selle 4 miljonit ette nähtud.

Narva muusikakoolile — 100.000 marka; Valga muusikakoolile — 50.000 marka; Tartu konservatooriumile — 1.200.000 marka; muusikaõpilaste toetuseks — 120.000 marka; toetus seltsidele laenu näol — 168.000 marka; toetus „Estoonia’le“ sünfoonia noodikogu täiendamiseks — 100.000 marka; muud kulud — 50.000 marka, kokku 8.650.000 marka. Kujutava kunsti sihtkapitaali eelarves paiukit 480.000 marka. (E. Jonas, stp: Ma ei saa aru, mis Teie sellest ette loete, see ei puutu ju Riigikogusse.) Töö-stipendiumid 8.776.000, näitekunsti sihtkapitaali valitsuse eelarves on üldosas 930.812, ajutised paiukid 756.737 ja üksikutele asutustele: Vene haridusseltsi liidule 50.000, Kuressaare Eesti seltsile 100.000, Tallinna konservatooriumile 150.000, „Ugala’le“ Viljandis 500.000 ja muud vähemad kulud 125.000, „Säde’le“ Valgas 50.000, „Vanemuisele“ Tartus 510.000, väljamaa õppereisid 50.000, konservatooriumi õppe-maksud 70.000, „Estooniale“ Tallinnas 466.000 ja muud kulud 200.000. Narva ühisteatreri abiraha 1.000.000 ja muude kulude katteks 150.000, „Draamastuudiole“ 450.000 ja „Draamateatri“ näitlejate kollektiivile 400.000. (E. Jonas, stp: See ei ole veel vastu võetud.) See just hea asi ongi, et ta vastu võetud ei ole, sest siis ei oleks tema ettelugemisest mingisugust tähtsust, kui ta juba kinnitatud oleks. Edasi, „Endla“ teatrile 1.000.000 ja puudujääkide katteks 250.000, töolisteteatrile 325.000, ja muud vähemad kulud 33.549, kokku 7.500.000. Kehakultuuri sihtkapitaal valitsuse eelarves 3.850.000 ja ajakirjanduse sihtkapitaal valitsuse eelarves 2.120.000. Sellega on eelarve 39.996.000. Peale selle, nagu kultuurkapitaali seadus ette näeb, jääb 1/5 valitsuse käsutada. Kui seda kultuurkapitaali seadust vaadelda, siis on siin üles loetud kõigepealt muidugi asutused ja ettevõtted, peale selle, mis isikutesse puutub, siis on need silmapaistvamad, kellel teened omal alal. Kuid siin nende hulgas, keda ma ette lugesin, nimelt kirjanikkude hulgas, ei saa öelda, et see nii oleks, nagu seadus ette näeb, ainult teineteega. (L. Johanson, stp: Kellel ei ole teeneid? Kas Kitzberg’il ei ole teeneid, kui tal muid

teeneid ei ole, siis ometi „Tiibuse Jaagu kirjad“. — E. Jonas, stp: Kas „Vanemuisel“ ei ole teeneid?) Härra Martna eile pani väga pahaks ja rõhutas seda asjaolu, et meil kaudseid maksusid on tõstetud ja et kaudsete maksude läbi vaeste töölise käest viimane välja võetakse, mis iganes sealt võtta on. Ma arvan sellejuures, kui meie nii kergelt sellel alal ühe aasta jooksul hüppe teeme 50.000.000 marga võrra, siis on siin hulgas ka ometi neid kaudseid maksusid, mis on vaeste töölise käest võetud. Sellepärast arvan ma, et mu ettepanek leiab täna täieliku poolehoiu just pahemalt poolt. (M. Martna, stp: Eksite väga, palun sõna, härra juhataja.) Sellepärast ma kordan oma teisel lugemisel tehtud ettepanekut. (L. Johanson, stp: Mispärast teie mehed ei toeta? Kõik lähevad välja. — M. Martinson, põl: Kes siis sisse, kes välja jääb?) Ma ütlesin, iseäranis pahemalt poolt. (L. Johanson, stp: Teie jätate paar Paide meest sisse, teised saadate välja.) Paide mehi ei olegi siin. Ma teen ettepaneku, esimese täies ulatuses, mille järele tuleks vähendada 16.000.000 marga võrra, ja juhtumisel, kui seda ettepanekut vastu ei võeta, siis on teine ettepanek, mis vähendab 6.200.000 marga võrra. Ma kandsin selle eile ette ja tahtsin nimelt oma esimese ettepanekuga, mille järgi tuleks vähendada 16.000.000 marga võrra, et kõik need asutused tuleksid välja jätta, kes ettenähtud toetust saavad haridusministeeriumi eelarves 25.000.000 marga suuruses. (O. Gustavson, stp: Siis tulevad kõik maha.) „Estoonial“ tuleks niipalju maha, kui tal haridusministeeriumi eelarves on ette nähtud, nimelt 5.500.000. (L. Johanson, stp: Siis võtke näitlejate jaoks tööpuuduse krediit sisse.)

Mina kordan oma ettepanekut niisama kui eile. Ma ei ütle mitte, et nendele asutustele seda toetust tarvis ei ole, vaid nii kui kuulsite, mina vähemalt leian seda, ei ole see sihtkapitaalide eelarve siin mitte küllalt otsarbekohaselt kokku seatud, ja täna ennelõunat rõhutas härra Bauer seda väga, ja see annab end nii seada, et need asutused täiesti kultuurkapitaali seaduse järgi vastavatest sihtkapitaalidest osa saavad, ja sellepärast ei tarvitse haridusministeeriumi juures niisuguseid summasid üles võtta. On ju meil tänava aasta esimene kord, kus meil sihtkapitaalide järgi neid toetusi jagada saab. Senni oli see toetussumma haridusministeeriumi juures iga aasta 25 miljoni ümber. (B. Oja, tõer: 28 miljoni.) No jah, see summa kõigub 25 miljoni ümber, möödunud

aastal oli see summa 28 miljoni. Tänavu tõuseb see 50 miljoni marga võrra, ja ma kordan veel kord, et mina selle õige ei leia olevat, et meie sellel alal niisuguse hüppe teeme, ja sellepärast teen mina just selle ettepaneku, sellest 75 miljonist 16 miljonit maha võtta, ja arvan, et kui meie siin sennise iga-aastase 25—28 miljoni asemel tänava anname 60 miljonit, siis oleme väga hästi andnud. (L. Johanson, stp: Grammafoniide hind tõuseb.)

Sel korral, kui mina selle ettepaneku eelarve-kommisjonis tegin, siis mõistis ju ajakirjandus seda väga hukka, aga ma usun, et sellest nüüd ikka ka aru peaks saadama, et see hukkamõistmine sugugi põhjendatud pole. Siis oleks pidanud ju läinud aastase eelarve arutamise puhul, kui mina selle vähendamise ettepaneku tegin, palju rohkem õigustatud oldama hukka mõistma, kui tänava, sest tänava ei ole see ju millegagi põhjendatud.

Nüüd kordaksin ma veel, missuguste asutuste juures nimelt maha tuleks võtta: „Estoonia“ — 5.500.000, „Vanemuine“ — 3.000.000, „Draamastuudio“ — 100.000, Tallinna konservatoorium — 4.000.000, Tartu konservatoorium — 1.200.000 ja kunstikool „Pallas“ — 2.000.000, see teeb kokku 16.000.000 välja.

Teine vähem ettepanek — seal tuleks maha „Vanemuise“ summa 3 miljoni suuruses, Tartu konservatooriumil — 1.200.000 ja kunstikool „Pallasel“ 2.000.000, kokku 6.200.000.

Pean veel kord rõhutama, et mina leian, et neid summasid neile asutustele võib täiesti kultuurkapitaali seaduse järgi anda ja ei pruugi eriti haridusministeeriumi eelarvesse neid summasid nende asutuste jaoks võtta.

M. Martna (stp): Ma pean töölise nimel niisuguse väite tagasi tõrjuma. Härra Indermitte arvas küll — ja üsna õieti — et nende summade seas on ju ka vaeste inimeste kaudsete maksude pennisid, aga mul tuli siin jälle meelde Friedrich Engels'i ütetus, kes ütles, et Saksa sotsiaaldemokraatia ei ole mitte ainult utoopilise sotsialismi pärija, vaid tema on ka Saksa klassilise filosoofia pärija — ja kuigi meie töölised seda kõige laiemas ulatuses hinnata ei tea, siis oma sisemise tungi ja loomusunnitõttu on ka nemad selles arusaamises, et proletariaat hariduse ja kultuuri edenemise vastu ükskõikne ei või olla. Proletariaadi, see on töö-proletariaadi ja kirjanikkude vahel on ikka teatavad sidemed olnud, olgugi et kirjanikud ja kunstnikud endid teist laadi proletariaadiks peavad, nad peavad endid siiski ka proletariaadiks, see on, nad on suuremalt osalt proleedid. Vaated ja vahekorrad ja sihid ei olküll ühesugused, aga nemad, see on vaimline

proletariaat, on teataval määral kultuuri edasikandja ja tööproletariaat on ikka selle kultuuri edasikandja proletariaadiga oma pennid jaganud, ka niisugusel korral, ka praegusel korral, hoolimata sellest, et — meil on ju selleks nüüd uus sõna — kultuuri nautimise võimalused palju avaramad on kodanlikul ühiskonnal, kui proletariaadil, siiski võib proletariaat ka mõnikord nende kirjutuste, luuletuste, muusika ja näitemängu juures vähekesekski elumõnu maitsta ja isegi neid raskusi ära unustada, mis tema peal lasuvad. Seda silmas pidades ja seda kõrget ülesannet südamas kandes, mis proletariaadil inimsoo edenemisega ja kultuuri edenemisega on... (K. Ipsberg, põl: Proletariaat ei ole midagi edendanud!) Härra Ipsberg, kas Teie vastaksite mulle — kas inseneerid ehitasid Strassburi münsteri ilusa torni või teiste münsterite ilusad tornid? (J. Hünerson, põl: Kas see tehti ilma inseneerideta?) Kõige paremal korral tegid inseneerid plaanid, aga töö tehti kunsti proletariaadi ja tööproletariaadi poolt ja niisuguses vahekorras on see ikka olnud, ja meie rühm hääletab ka täna, niipalju kui meid siin on, oma sisemise tunde järele põlgust meeles kandes, niisuguste ettepanekute vastu.

K. Tonkman (põl): Austatud Riigikogu liikmed! Mina ei taha sisuliselt selle küsimuse kohta sõna võtta. Võtaksin sõna nende viimaste sõnade kohta, kus härra Martna päris haavavalt põllumeeste rühma ettepanekute kohta ütleb, et ta võtab põlgusega niisuguse ettepaneku vastu. (M. Martna, stp: Ma ütlesin, et hääletan põlgusega sarnase ettepaneku vastu.) Hääletamine tähendab sama vastuvõtmist. Mina küsiksin härra Martna'lt, kumba Teie teete, kas Teie lähete teatrisse või ostate tüki leiba lapsele, kui Teie isalik olete. (L. Johanson, stp: Ostan tüki leiba ja viin teatrisse.) Siis ei ole Teil rahapuudust, vaid Teil on raha teatrisse minna ja leiba osta. Nii saan mina küsimusest praegu aru. Härrad sotsialistid ütlevad, et meil on majanduslik kriis, et töölised peavad nälga nägema ja välja rändama, et meil on tööst ja leivast puudus, kui ühel ajal sotsialistid ütlevad ja parem sotsialistide juht härra Martna ütleb, et tema põlgusega põllumeeste ettepaneku peale vaatab, kui meil tõesti tööst ja leivast puudus on ja see küsimus nii tõsine on, siis tuleks kaalumisele võtta, kas võimalik ei ole teatrite ja lõbukohtade pealt natukene maha võtta ja töölisele juurde lisada. Kui härra Martna tuleb siia kõnetooli ja ütleb, et mina vaatan põlgusega selle ettepaneku peale, mis teiselt poolt tõsiselt tehakse, siis ei ole see

õige seisukoht. Nende küsimuste peale tuleb tõsiselt vaadata, ka töölised saavad selle peale tõsiselt vaatama, kuidas töölisejuhid niisuguste küsimuste peale vaatavad. (M. Martna, stp: Töölised on ikka selle peale tõsiselt vaadanud.) Härra Martna, mina ei saa Teie seisukohast aru, parem sotsialistide juht ei või nii praeguse küsimuse peale vaadata, et küsimused, mis teiselt poolt tõsiselt kaalumise alla võetakse majanduslikku kriisi arvesse võttes, tulevad põlgusega maha hääletada.

E. Jonas (stp): Et härra Indermitte kandis ette kultuurkapitaali 1926. aasta eelarve, või õieti eelarve kava, ja pahandas, et meie noorematele kirjanikkudele — kunstnikkudele antavat toetust, riigil ja rahval aga olla küllalt tähtsamaid ülesandeid, mille jaoks raha ei jätkuvat, siis pean kõigepealt ütleva, et need eelarved seab kokku kultuurkapitaali nõukogu Riigikogu poolt vastuvõetud eriseaduse põhjal. Kultuurkapitaali tarvitamisel on ette nähtud kindel omavalitsuslik kord, ja Riigikogu ise on tahtnud, et need kultuurilised asutused, kellele õigus kapitaaliga osa saada, ise määraksid ja otsustaksid oma sihtidele ja huvidele vastavalt nende summade kasutamise. Sama seaduse põhjal koguneb ka erimaksudest see kapitaal. Nõnda ei puuduta kultuurkapitaal sugugi riigi eelarvet, ja minu arvates on asjata sellega siduda meie üldisi väljaminekuid, nagu seda härra Indermitte teeb. Kuna see küsimus kunstlikult ülesse on tõstetud, siis pean ma tarvilikuks mõningate seletustega esineda, sest et ma Riigikogu esitajana kultuurkapitaali nõukogust osa võtan.

Kõigepealt kõneles härra Bauer siin hommikupoole, ja härra Indermitte rõhutas seda praegu, et meil raisatavat viimase pennini ära kõik summad, mis aastas sisse tulevad, ja ei kogutavat tagavarasid. See ei ole aga õige. Tuletan meelde, et meil asutati vist härra Bauer'i ettepanekul kultuurkapitaali juurde nõndanimetatud alusvarad. Need on kõrvale pandud ja nende arvel ehitatakse Tallinnas kunstidehoone või kunstidepalee, või kuidas teie seda nimetada tahate, — kultuurkapitaali nõukogu ühemeelsel otsusel.

Ma saan aru, et küsimus oleks võinud umbusalduse avaldamise mõttes, nagu härra Bauer seda tegi, ainult sel puhul üles tõusta, kui kultuurkapitaali nõukogus oleksid eelarved eriliste konkurside abil läbi pressitud. Siin aga võivad parema tiiva esitaja härra Hünerson, kui ka keskrühmade esitaja härra Anderkopp teile tunnistada, et vähemalt senni on kõik otsused kultuurkapitaali nõukogus peaaegu ühel häälel tehtud. Kui lahkkelisid on olnud, siis pea ainuüksi ühe sihtkapitaali esitajate ja nimelt

kehakultuuri harrastajate poolt, kuid ka siin pole ülepääsemata lahkuminekuid esile kerkinud. Kui aga terve kultuurkapitaali nõukogu, kes on moodustatud Riigikogu enese poolt vastuvõetud seaduse alusel, on vastu võtnud eelarve sarnasel kujul, nagu ta Vabariigi Valitsusele on ette pandud, siis oli kultuurkapitaali nõukogul küllalt kaaluvaid põhjusi just nii summased määrata ja mitte teisiti. Nende põhjuste juures tahaksin ma natuke peatuda.

Ajakirjanduses kui ka Riigikogu komisjonides on palju räägitud sellest, et kunstnikud, eriti kujutavate kunstide alal tegutsevad kunstnikud, saades kultuurkapitaalist raha, lüüa käega töö peale, ei võtta õpetaja kohti vastu jne. Pean siiski kordama, et see ei ole õige. Lubatagu mul peatuda peaausjalikult kahe suurema, see on kujutavate kunstnikkude ja kirjanikkude sihtkapitaalide juures.

Esimeste olukord on viimastel aastatel isearanis raske olnud. Nagu nad ise ütlevad, ostetavat neilt niivõrd vähe maale, et saadud rahast ei jätku isegi värvide ostmiseks. Meie publik on ka vaene, või puudub tal tarvidus algupärase kunsti järele. Väga võimalik, et siin on mõlemad mõõduandvad, nii vaesus kui ka tarviduse puudus. Ometi on ja jääb tõsiasjaks, et meie publik ei osta maale, ja kujutavate kunstnikud peavad omale eluülespidamist muretsema mingisuguse kõrvalise tööga, töötades koolides või mujal. Kuid igauks teist teab, eriti peaks aga seda härra Bauer teadma, et kunstnik, kui tema terve hingega oma töö ja eriala juures ei saa olla, vaid peab seda käsutama kui kõrvaltööd, et tema käest siis kuigi palju nõuda ei saa. Sellepärast on arusaadav, et kultuurkapitaali seaduse vastuvõtmise järele loomulikult tõsteti välja esimeses järjekorras kunstnikkude perest need inimesed, kes kõige andekamad ja produktiivsemad, ning neile määrati stipendiumid. 1926. aastal näiteks leiame kujutavate kunstnikkude sihtkapitaali eelarves kõigest 5 inimest, kellele määratud stipendiumid. Need on nimelt: Jansen, Aren, Raud, Koort ja Jegorov. Viimase kohta peab ütleva, et tema on kurtum ja sellepärast on temal ülespidamist õige raske teenida. Igauks teist, kes on käinud kuns.inäitusel, peab tunnistama, et need inimesed, kellele määratud stipendiumi, tõesti selle väärilised on ja kuuluvad meie viljakamate kunstnikkude hulka. Sellepärast on arusaadav, et nad koolidest ära kutsuti ja anti neile võimalus oma erialal tegutseda.

Minu härrad, ma arvan, et see kaksteisttuhat, mis neile kuus maksetakse — kui meie asja tõsiselt võtame — ei ole ju mingisugune eriline palk, see on õieti elatismiinumum. Tahame meie oma kunsti tõsiselt arendada, siis ei saa nende kunstnikkude käest, kes mitte tundmatud

ei ole, vaid inimesed, kellel suur produktsioon selja taga, seda kahtteisttuhat marka ära võtta.

Peale selle on määratud stipendium kuuele nooremale kunstnikule, kuid väiksemal määral. Ma pean ütleva, et kujutavate kunstide sihtkapitaali valitsus kavatses ise, vastu tulles nii seltskonnas kui ka Riigikogus avaldatud arvamistele, tulevikus sarnasel kujul stipendiumid ära kaotada ja üle minna tellimiste peale, see tähendab, anda kunstnikkudele loomise võimalust, ostes väärilise hinnaga neilt töid. Sellega tahaks sihtkapitaal õieti täita neid ülesandeid, mis mujal seltskond täidab.

Edasi nurisetakse meil väljamaa stipendiumide üle, ja ka valitsus, kellele kultuurkapitaali eelarve kinnitamiseks esitatakse, t õmbas kriipsu läbi väljamaareisi stipendiumidest. Siin peab aga arvesse võtma, et eriti kujutava kunsti alal on väljamaareisid tingimata tarvilikud. Asi seisab ju selles, et kujutavate kunstnikud ei saa meie kitsastes oludes ennast arendada, nii nagu see neile tarvis oleks. Kunstnikul on tarvis värsket õhku, värsked muljeid, ning temal on tarvis ka ülevaade varem tehtud töedest — teistest suurvaimudest, kelle töid nad oma silmaga peavad nägema. Igauks, kes teist on muuseumides ja pildigaleriides käinud, teab, kuidas vaadates mõnda kunstiteost, saab hoopis teistsuguse mulje, kui me sama maali mõnest reproduktioonide albumist vaatame. Tähendab, maitse arendamiseks on vaja näha galeriisid ja muuseume. Aga ega meie muuseume ei saa ometi väljamaalt siia tuua, meie peame sinna sõitma neid vaatama. Kui meie tunnistame asjaolu, et meie kunstnikud ja kirjanikud ei saa oma tööga niipalju raha teenida, et neil võimalus oleks sõita õppereisidele väljamaale, siis on arusaadav, et kultuurkapitaal peab selles suhtes neile vastu tulema. See on kultuurkapitaali ülesanne. Õieti kultuurkapitaali seaduse § 1. käsib otsekohe toetada loovat tööd.

Aga härra Bauer'i väide, nagu ainult jagatakse kultuurkapitaali ja ei hoolitseta sugugi jäädavate fondide ja varanduste loomise eest, ei ole õige. Tõsi on see, et stipendiume on antud mõnele kunstnikule, aga tõsi on ka see, et tuntav osa kujutava kunsti sihtkapitaalist läheb maalide ostmiseks. Nii näiteks läinud aastal, kus kultuurkapitaal alles aasta teisel poolel kasutamisele tuli, on ostetud 300 tuhande marga eest maale kunstnikkude käest. Neid maale kasutatakse kahel viisil: esiteks saadab kujutavate kunstide sihtkapitaal neid, millel kasvatulik väärtus, koolide kogudesse. Läinud pooleaasta jooksul on saadetud umbes 20—25 eksemplaari. Muuseas on neid pakutud ka sellele koolile, kus direktoriks härra Bauer. Teine osa jääb kujutavate kunstide sihtkapi-

taali valitsemiskonda. Need hoitakse alles tulevikus kavatsetava riikliku galerii jaoks.

Edasi lausub härra Bauer, et see võib kõik nii olla, aga kuidas saadakse kontroleerida, kas inimesed, kes stipendiumi saavad, ka midagi teevad või ainult laisklevad. Siin peab härra Bauer'ile ütleva, et tema ei ole mitte vaevaks võtnud kujutavate kunstide sihtkapitaali valitsuse käest selle üle järele pärida. Kui tema seal järele oleks pärinud, siis oleks talle selge olnud, et seal on pandud maksma niisugune kord, et aasta lõpul korraldatakse kõigi stipendiumi saajate tööde kontrollnäitus, kus eriti seks moodustatud jury kõik tööd järele vaatab. Selle juures ei võeta arvesse mitte ainult arvulist produktsiooni, vaid hinnatakse ka sisuliselt, kuivõrd väärtuslikke töid keegi on andnud, ja see, kes ei ole väärtuslikku tööd teinud, jäetakse järgmisel aastal sihtkapitaali valitsuse poolt stipendiumist ilma. Järelikult on täielik kontroll olemas ja laisklemisest ning armuleiva söömisest ei saa juttugi olla. Aga veel rohkem, kujutava kunsti sihtkapitaali poolt on pandud maksma niisugune kord, et need kunstnikud, kes saavad sihtkapitaalist stipendiumi, peavad andma ühe kolmandiku väärtuses oma aasta jooksul loodud produktsioonist tasuta sihtkapitaalile. Seega õieti maksavad kunstnikud saadud toetussumma natuuras, piltides tagasi. Ja nõnda koguneb stipendiaatidele saadud töödest sihtkapitaalile jäädav varandus, mis kunstnikkude arvamise järele võiks 5—10 aasta jooksul nii suureks paisuda, et temast moodustub kapitaal, mille protsentidest üksi päini võib toetada niipalju stipendiaate, nagu praegu tervest sihtkapitaalist toetatakse. Andke ainult aega nendele inimestele seda fondi luua, siis ei taha nad teie käest enam pennigi. Aga hoopis pentsik ja põhjendamata on nõudmine, et kujutavate kunstide sihtkapitaal juba poole aasta jooksul niisugused varandused koguks. Muidugi võib aastate järele nõnda kogutud varandusest kui fondist ainult siis juttu olla, kui sihtkapitaali valitsusel korda läheb realiseerida neid maale, mida tema iga aasta kunstnikkude käest saab, see on, kui härra Bauer ja need härrad, kes paremal tiival istuvad ja kelle raha on, tulevad ja ostavad sihtkapitaali valitsuselt neid maale. Vastasel juhtumisel jääb see varandus ainult maalidena sinna galeriisse. (V a h e l h ü e O. P ä r l i n'i, põl poolt.) Kuulge, härra Pärilin, mina arvan, et mina tunnen Teid ja Teie talu, ja tean ka, missugune Teie varanduslik seisukord on. Ärge Teie tulge kõnelema, et Teil ei ole võimalust maale osta. Kui Teie neid ei osta, siis on seal mõned teised põhjused, aga mitte varanduslikud põhjused. Mina saan aru, kui keegi siit poolt seda kõneleks, siis ma usuksin, aga et Teie seda kõnele-

site, siis ei saa seda uskuda. (L. Johanson, stp: Härra Pärilin, ühe juusturatta eest saab ilusa pildi.)

Sellega oleks õieti sisuliselt ümber lükatud härra Bauer'i väide, nagu kunstnikud ainult jagaksid ja ei tahaks koguda. Teie näete, et kujutavad kunstnikud on püüdnud teha kõik, mis iganes võimalik, et enesele fondi luua ja pääseda vajadusest tarvitada kultuurkapitaali ning toetada oma kapitaali arvel tulevikus Eesti kunstnikke.

Mis puutub sellesse, et kultuurkapitaali nõukogu on määranud vanematele kunstnikkudele vähem paiukit kui noortele stipendiume, siis peab seda arvesse võtma, et neid küsimusi on kaalutud mitmes ja mitmes instantsis, ning on otsuse tegemisel arvesse võetud ka seda, et vanad kunstnikud, võtke näiteks Adamson, produtseerivad praegu võrdlemisi palju, ja kultuurkapitaali nõukogu ostab lahel viisil neilt samuti töid, nagu noortegi käest. Nõnda, et selles suhtes ei tehta vanadele kunstnikkudele mingisuguseid kitsendusi, vaid ennem soodustatakse neid, ostes kergematel tingimistel nende töid. 10.000-margaliste kuu-toetussummade eest pole neil aga mingisuguseid kohustusi, vähemalt mitte sarnaseid, nagu stipendiaatidel.

Nüüd lubatagu tulla kirjanduse sihtkapitaali juurde. Ka siin pahandatakse, et olla 12 kirjani-kule määratud kindel kuupalk ja selle palga tarvitamise järele mingisugust kontrolli ei olevat. Pean ütleva, et need, kes heidavad ette, et loovatele kirjanikkudele antakse toetust, ei tunne nähtavasti kultuurkapitaali seaduse põhjal väljaantud põhimäärusi. Need põhimäärused on läinud aasta juulikuul maksma pandud. (K. Tonkman, põl: Kust see kultuurkapitaal tuleb, kas maksudest või kuskilt mujalt?) Härra Tonkman, kui Teie tõstaksite selle küsimuse üles siis, kui on kultuurkapitaali seadus arutamisel, siis võime sellest kõnelema. Aga Riigikogu on selle seaduse vastu võtnud ja selle üle meil enam kõnelema ei tule. Seadus on jõusse astunud ja maksud tulevad, kust nad tulevad, selle juures meie parata praegu ei saa. (K. Tonkman, põl: Härra Jonas, kui meie novelli esitame, et seda seadust tuleb muuta, kas Teie siis toetate?) Vaadake, härra Tonkman, mina arvan, et mina toetan seda Teie novelli ainult sel juhtumisel, kui see kultuurkapitaali üldsummat ja kapitaali tarvitamise viisi ei muuda. Kui Teie seda kärpida tahate, siis pean selle vastu olema sellepärast, et väiksema summaga ei suudeta neid ülesandeid täita, mis praegu kultuurkapitaalil on. (K. Tonkman, põl: Tähendab, Teie pooldate

seda täies ulatuses.) Nõndakaua, kui see seadus maksab, peame ikkagi tema järgi käima.

Selle seaduse põhjal väljaantud põhimääruste § 2 seab kirjanduse sihtkapitaali ülesandeks esimeses järjekorras kirjandusliku loomingu toetamise ja edendamise abirahade ja stipendiumide abil. See on põhimäärus, mis Vabariigi Valitsuse poolt maksuma pandud, ja see on ühtlasi ka seadus ja näpunäide ei kellelegi muule, kui kultuurkapitaali nõukogule. Kui kord on niisugune paragrahv vastu võetud, siis on päris selge, et ei kultuurkapitaali nõukogu ega ka Vabariigi Valitsus ei saa selle seaduse põhjal antud määruse alusel kokkuseatud eelarvet muuta, enne kui seda seadust ja selle seaduse põhjal antud määrusi ei ole muudetud. (Vahelhüüe paremalt poolt.) Mille vastu teie siis kogu aeg vaidlesite, härra Bauer'i soovivaaldus räägib ju väga selget keelt. Kui kord on põhimäärused nii kokku seatud, et toetust tuleb anda eestkäit kirjandusliku loomingu jaoks, siis on täiesti arusaadav, et valiti välja need kirjanikud, kellelt on loota tulevikus väärtuslikke töid. Ja see kirjanikkude hindamine ei sündinud kirjanikkude eneste poolt, vaid asutuse poolt, kes on ette nähtud kultuurkapitaali seaduses. Otsustajateks on 5 vastava organisatsiooni esitajad: 3 kirjanikku ja 5 mittekirjanikku. Tähendab, mittekirjanikkudel on täielik ülekaal, ja kui need 8 inimest, kus enamus mittekirjanikkudel oli, ühel häälrel otsustasid määrata 12 inimesele kirjanduse sihtkapitaalist stipendiume, siis on arusaadav, et siin ei saa juttu olla mingisugusest onupojapoliitika kirjanikkude eneste poolt, vaid siin on kaalutud kirjanikkude väärtust. Aga veel enam. Sellejuures on arvesse võetud ka need tulemused, mis saadi 1922. või 1923. aastal haridusministeeriumi juures korraldatud tööde võistlusel. Need, kes krooniti tolkorral auhindadega, on arvatud ka vääriliseks kultuurkapitaalist stipendiume saama.

Õeldakse — need kirjanikud olla täiesti tundmatud, nad ei olla senni suurt midagi teinud, olla noored mehed, nendest olla vähe kuulnud. Minul on üks ajalehe väljalõige, ja mina lubaksin enesele siin teile tutvustada neid, kellest arvatakse, et nad kasutavad kultuurkapitaali jumala muidu — tööd tegemata. Esikohal on siin Tammsaare. Tammsaare senniilmunud töödest võiksin nimetada romaanid ja jutustused: „Rahaauk“, „Uurimisel“, „Pikad sammud“, „Noored hinged“, „Poiss ja liblik“, „Üle piiri“, „Vanad ja noored“, „Varjundid“, „Kärbes“, „Kõrboja peremees“, „Pöialpoiss“, siis draama „Judith“, artiklite kogu keelest ja stiilist, sõjamõtted. Siis peale selle Hamsun'i „Viktoria“ tõlge jne. Noh, Lutsust vist ei maksa kõneleda, sest juba „Kevade“ üksi

peaks ütlema kõigile, vähemalt nendele, kes senni on vastu vaielnud, kes see Luts on. Edasi Marie Under, kelle peale viltu vaadatakse. Temalt on „Eelõitseng“, „Sinine puri“, „Verivalla“. Tõlked Saksa uuemast lüürikast, Hofmansthal'i „Elektra“ jne. Edasi Visnapuu luuletustekogu „Käoorvik“, „Amores“. (K. Tonkman, põl: Ei maksa rääkida!) Härra Bauer heitis ette, et meil antavat niisugustele noortele inimestele stipendiumi, kellest keegi ei tea, kas nad midagi teinud või loonud. Et seda ümber lükata, siis lubatagu mulle nende senniilmunud töid ette kanda. (K. Tonkman, põl: See on väga õige, mida räägite.) No Teie, härra Tonkman, teate, et leidub inimesi, kes seda mitte ei tea. Hirmus vihane ollakse Alle peale sellepärast, et tema kirjutab väga sapiseid lugusid, mis erilisel ei meeldi parempoolsetele härradele. Temal on järgmised luuletused: „Üksinduse saarel“, „Carmina barbata“, „Laul kleidist helesinisest ja roosast seelikust“... (Naer.) Ah Teie olete lugenud seda. On just huvitav, et „Kaja“ võttis selle luuletuse puhul esimesena sõna ja ei saanud tunnistamata jätta, et mehe värs on väga hea, ainult talle ei meeldinud see siht ja sisu ja ei meeldinud ka see sapp, mis seal väljendub. Aga, mu härrad, ega meie ei saa kultuurkapitaali arutamise puhul ära määrata kirjanduslikku tendentsi. Meie ei saa kirjanikkudele ette kirjutada, mis nad looma peavad, sest siis ei oleks loovast tööst juttugi, vaid see muutuks käsitöök. Seda ei ole ka kuskil tehtud, seda ei saa ka kuidagimoodi teha, ja sellepärast on täiesti ilmaaegne hakata sõdima kirjanikkudega nende tööde sisu pärast. (K. Tonkman, põl: Meie ei mõtlegi sõdida nendega, las kirjutavad edasi.) Teie võitlete sisu pärast.

Siis edasi Kivikas, Gailit... (H. Bauer, krst: Kas Kivikas'e tööd ka?) Kivikas on kahtlemata lootustäratav kirjanik, keda Teie aga kuidagi ära ei seedi.

Temal on miniatüürid: „Lendavad sead“... (H. Bauer, krst: Lillad elevandid.) Härra Bauer, lillad elevandid on igalpool olemas ja ka siin on lillaid elevante. Aga ega meie ei saa hakata sisuliselt arutama neid töid, selleks on olemas teised asutused ja inimesed, meie asi see ei ole.

Ma ei taha teie tähelepanu kauem kinni pidada, aga ma ütlesin veel ainult üht, et samuti, nagu kujutavate kunstnikkude juures, on kindel kontroll olemas nende kirjanikkude järele, kes saavad stipendiume. Nemad on kohustatud iga aasta lõpuks esitama kirjanduse sihtkapitaali valitsusele aruanded, oma ilmunud tööd, aga kui tööd veel ilmunud ei ole, siis oma tööd käsikirjades. Tänavuse

pooleaasta jooksul on kõik kirjanikud kas ilmutanud oma tööd, või neil on need käsikirjades valmis. Need inimesed olid läinud suvest saadik kindlas lootuses, et neile, kui nemad tööd teevad, ka 1926. aastal antakse stipendiumi, ja selle tõttu ei hoolitsenud keegi erateenistuse eest. Sellepärast on täiesti lubamatu kui pooleaasta keskel... (A. Anderkopp, tõe: Jürapäev on lähedal. K. Tonkman, põl: Aga kui siia järsku üks suur kala tuleb, mis siis? M. Martna, stp: See neelab Tonkman'i alla. Kõneleja E. Jonas, stp K. Tonkman'ile, põl): Siis on Teil tõepoolest hädaoht. Meie ei saa ometi poole aasta sees inimestelt toetust ära võtta. Ma ütlen veel rohkem. Praegu on mul siin üks kokkuvõte sellest, mis 1926. aasta kestel teoksil on nendel kirjanikkudel, kellel oli lootust stipendiumi saada. Ma annaksin sellest lühikese ülevaate. Tammsaare'l on pooleli romaan, Metsanurk'il on romaan lõpetamisel, läinud aastal andis tema välja romaani „Valge pilv“ ja draama „Kindrali poeg“. Marie Under'il on valmis luuletustekogu „Vaestepatuste tänav“ ja käsikirjas on valmis artiklite kogu, mis aga ei leia kirjastajat. Visnapuu'l on pooleli romaan värssides „Saatan vari“, mis muidugi härra Bauer'ile ei meeldi. Semper'il on lõpetamisel luuletustekogu ja pooleli novellidekogu, tähendab kaks tööd. Adson'il on valmis luuletustekogu „Ristikirjad“, pooleli teine. Kärner'il on lõpetamisel draama värssides „Spartakus“. Siis edasi, Gailit'il on pooleli novellidekogu, Alle'l on pooleli luuletustekogu. Kivikas töötab ümber oma „Jaanipäeva“, kuna „Jürapäev“ on juba ümber töötatud. Kui meie võrdleme tema „Jürapäeva“ uue „Murranguga“, siis näeme, kui võrd siiski kirjanik, saades pooleaasta kestes stipendiumi, on osanud rahulikult elada ja tööd niimoodi ümber teha, et raske on tunda „Murrangus“ endist „Jürapäeva“. Siis edasi on ka Luts'ul mitu tööd teoksil. Raudsepp'a „Ameerika Kristus“, mis 1926. aastal ilmuma pidi, mängitakse juba „Estoonias“. Kõik need inimesed on stipendiaadid ja järelikult töötavad, nagu teie näete, väga palju. Ja kui teie nüüd nende käest ära võtate selle elatismiinimumi, siis loomulikult peavad nad oma käsikirjad nurka viskama ja otsima selle asemele mingisugust muud teenistust. Aga et meil teenistust raske leida, seda teate teie sama hästi, kui minagi. Nendest kirjanikkudest kirjutab üks muuseas järgmist. Olgu aga enne tähendatud, et ta on meil tuntud kirjanik ja ei ole vist mitte sihtkapitaalset senni osa saanud, sest tema töötas teatrite ja ajalehtede juures. Ta kirjutab, kuidas ta kohata jäänud ja tee-

nistust otsinud, kuid mida aga kuskilt ei leidnud. Lõpuks lugenud ta teadet, et kaubandus-tööstuskoda vajab sekretääri: „läksin siis kaubandus-tööstuskotta“, — ütleb ta — „sealt juhutati mind Puchk'i juurde, läksin Puchk'i juurde, see juhatas Päts'i juurde, viimane jälle Puchk'i juurde jne. No kaua sa siis ikka nende härrade Puchk'i juurest Päts'i manu kõnnid, nende toredaid vestibüüle vaatamas“. Ka on meil teada, et Tammsaare on omal ajal käinud siin Riigikogu kantseleis ja palunud enesele ümberkirjutamistööd. Tähen-dab, kui ta ümberkirjutamistööd otsis, siis ei olnud tal muud tööd saada, — ja see on ometi haige inimene. Aga kui kirjanik peab tulema parlamenti otsima ümberkirjutamistööd, siis oleks ometi parlamendi kohus lõpuks arusaamisele tulla, et seda viletsat 12.000 marka, mis kultuurkapitaalset neile antakse, on lausa ülekohus ära võtta praegusel silmapilgul, kus tööd kuskilt saada ei ole.

Aga oletame, et kirjanikud suudavad ilma toetuseta lõpetada pooleli olevaid töid, mis ma siin ette kandsin, ja oletame ka, et nad leiavad kirjastaja, siis ei päästa seegi veel neid, sest honoraari maksetakse meil naeruväärt vähe. Näiteks on Marie Under saanud oma „Pärisosa“ eest 36.000 marka, ja sedagi on ta pidanud 1000 marga viisi korjamas käima. Samasugune lugu on ka teistega. Nüüd on Under'il käsikiri ammu valmis ja teine on lõpetamisel, kuid ta ei leia ühtki kirjastajat. (J. Luur, krst: Miks ta siis ei leia?) Kuulge, härra Luur, ma küsiksin Teie käest, kas Teie olete kõiki meie kirjanikkudest ilmunud töid ostnud? Ma mõtlen, et Teie kui patrioodi kohus esiteks ja teiseks kui haridustegelase kohus on osta ja tutvuneda kõigi Eestis ilmunud kirjanikkude teostega. Teie ütlete, et nemad ei ole seda väärt, kuid kuidas Teie seda võite öelda, kui Teie ise ei ole neid ostnud. Ja kui kõik ostjad nii kõnelevad, kellele hakatakse siis kirjastama. (A. Tupits, põl: Kus Teie neid lugesite? Teie lugesite selle nimekirja praegu vana ajalehe joone alt.) Olge nii lahked, see ei ole joonealune. Nimestiku kohta aga tähendasin juba algul kohe, et see on kokkuvõtte ajalehes ilmunud endiste tööde üle. Kuid ilmumata tööde kohta pärisin ma teateid kirjanikkude eneste käest, sest minul, kui kultuurkapitaali nõukogu liikmel, oli huvitav teada saada, kas need inimesed tööd teevad ja mida nimelt. Ja nagu teie kogutud andmetest näete, teevad need inimesed väga tõsiselt tööd ja ei löö raha läbi armuleiva-sööjatena.

Ma tähendasin juba, et ka sel juhtumisel, kui kirjaniku töö kirjastajaid leiaks, ei saa

kirjanik honoraarist ära elada, sest meie kirjastajad kirjastavad harilikult 3000 eksemplaari, kõige rohkem kirjastatakse 5000 eksemplaari. Kui aga raamat trükitakse 5000-es eksemplaa- ris, siis on arusaadav, et kirjaniku honoraar nii väike on, et see tööd ei tasu. Õeldakse, kuidas saavad teiste maade kirjanikud ära elatud. Võtame näiteks Prantsusmaa. Kui seal mõni kirjanik annab oma töö trükki, siis ilmub see miljonites eksemplaarides ja selle pealt on honoraar hoopis teistsugune. Tähendab, meie oludes ei saa kirjanikku võrrelda teiste suurriikide kirjanikkudega. (O. Strandman, tõer: Härra Jonas, Teie eksite, meil ei trükita mitte 5000 eksemplaari, vaid 1—2000.) Teil on täitsa õigus. Viimasel ajal ilmuvad tõesti raamatud kõigest 1—2000 eksemplaa- ris, kuna 3000—5000 eksemplaari ilmusid 1921., 1922. ja 1923. aastal. „Murrang“ näiteks ilmus 1.500 eksemplaa- ris. (K. Tonkman, põl: Härra Jonas, kas olete Teie uurinud seda, mispärast ei trükita siis nende töid rohkem?) Härra Tonkman, selle- pärast, et meie inimesed ei loe. Aga kui Teie küsite, miks ei loe, siis pöörake haridus- ministri poole, ja küsige sealt, kus viga seisab. Aga ka mina võin kosta: viga seisab selles, et meie rahvas ei ole kultuuriliselt nõnda arenenud, et teda huvitaks kirjandus. Aga teisest küljest on meie rahvast vast 1½ mil- jonit, ei ole isegi niipalju, vaid 1.200.000 ja sellepärast ei saa ta osta niipalju kirjandust, kui 30-, 40- või 50-miljoniline rahvas. Järe- likult meie ei saa võrrelda oma kirjanikku suurriigi kirjanikuga, sest kui suurriigis trüki- takse raamat miljonites eksemplaarides, siis saab kirjanik honoraari, millest meie kirjanik ei või undki näha. Tähendab, kui see nii on ja kui tahate, et meil oma rahvuslik kul- tuur oleks ja et meie kultuuri alal edasi sam- muksime, siis peame nendele vastu tulema, kes meie kultuuri kannavad, ja need on meie loovad kunstnikud ja kirjanikud. Kui meie asutame koole ja teisi kultuurilisi asutusi, mis annavad edasi rahvale kultuurilisi väärtusi, siis peame ka selle eest hoolitsema, et oleks mida ka edasi anda. Tahab väikene rahvas luua oma kirjanduse ja kunsti, siis peab ta ka rohkem ohvreid kandma, kui suur rahvas. Prantslastel, inglastel ja sakslastel ei ole tarvis niisuuri ohvreid kanda, sest nende rahva hulk on suur. Meie rahvas ei jõua ostudega kirjanikke üleval pidada, see baas, mille peale meie kirjanikud ennast toetavad, on väikene, ja mitte üksi kirjanikkudele, vaid ta on kitsas maalikunstnikkudele, heliloojatele ja kõigile. Sellepärast ärge pange pahaks, kui meie kultuurkapitaal, mis tuleb seaduse alusel

kokku, kulutatakse just loova kunsti ja loova kirjanduse toetamiseks. Teisiti ei kujuta ma enesele ette, kuidas võiks edaspidi kunst ja kirjandus areneda. Meie kunst peab kirat- sema jääma, kui teie selle toetuse ära võtate. Kunst ei ole praegugi see, mida näha tahe- takse, aga siis ei lähe ta mitte edasi, vaid vajub alla mäge. Lõpetades oma kõnet sooviksin küll, et need ettepanekud, mis siin on tehtud, Riigikogu enamus tagasi lük- kaks, võttes arvesse, et väikerahvas ei saa teiste suurrahvaste eeskujul talitada, ja selles proportsioonis kirjandusele ja kunstile toe- tust anda, vaid peab suuremaid ohvreid kandma.

Juhataja **A. Rei**: Kuna Riigikogu on töötanud 2 tundi, siis kuulutan veerand- tunnilise vaheaja.

Vaheaeg algab kell 7.10 min.

Pärast vaheaega jätkub koosolek kell 7.25 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **M. Juh- kam**.

Sekretääri kohal abisekretäär **L. Raud- kepp**.

Juhataja **M. Juhkam**: Riigikogu koos- olek kestub.

L. Johanson (stp): Ma tahaksin paar märkust teha härra Tonkman'i kõne kohta. Härra Tonkman seadis üles väga traagilise küsimuse ühenduses härra Indermitte ette- panekuga, kas tükk leiba või kunst? Kas tükk leiba lapsele, või Eesti kunstnikule ja kirjanikule toetusraha? See on küsimus, mille ees on seisnud vist need kirjanikud ja kunstnikud, kes toetust saavad. Need, kes on püsima jäänud kunsti alale, on siiski valinud mitte tükk leiba, vaid ikkagi kunsti. Selle juures on nad käinud vana põhimõtte järgi: ei elata selleks, et süüa, vaid süüakse selleks, et elada! Härra Tonkman ja härra Indermitte jagavad seda ilmavaadet, et ela- takse selleks, et süüa. Kui sellelt seisukohalt välja minna, muidugi siis kunst, kirjandus, teater ja muusika saab üleareuseks ja neile tuleb kriips peale tõmmata. Sellepärast on loomulik ja täiesti põhjendatud härra Inder- mitte ettepanek. Aga see seisukoht ei löö siiski läbi. Kujutage ette Eesti riiki ilma teatriteta, kirjanduseta ja muusikata. Kui siis härra Tonkman tänase küsimuse uuesti asetab, mis teie siis valite: kas lapsele tükk

leiba, või kunsti? Siis, ma arvan, võiks kerge südamega vastata, et sarnasel korral ei ole lastele tükki leiba tarvis, sest ei ole mingit otstarvet lapsi ainult selleks kasvatada, et neile ainult tükk leiba muretseda, et nemad ainult süüa võiksid. Ma arvan, et sellel pole mingit eesmärki olemas. Aga seda ilma-vaadet laiendab härra Indermitte ka teiste alade kohta. Eelarve-komisjonis oli härra Indermitte see, kes kõneles üldse stipendiumide vastu. Ülikoolis ja seminaarides on stipendium 1000 marka kuus kehvematele anderikkamatele õpilastele. Teistele seda ei anta. Härra Indermitte ettepanek oli, seda tema siin ei korda, et need toetusrahad saaksid maha võetud. Härra Indermitte avaldas oma ilmavaadet selles, et: „õppigu see, kellel tahtmist ja ka võimalust“. Tähen- dab — riigivõim ärgu muretsegu selle eest, et neil õpilastel, kellel andekust on, aga võimalus puudub, ka võimalus oleks keskharidust või kooliõpetaja kutset omandada. See on ümarik ilmavaade, kuid eitav.

Härra Indermitte läks veel kaugemale. Meil on asutatud vigastatud sõdurite jaoks töökoda, kus nemad oskust õpivad. See on eraalgatus. Nemad on ise terve ettevõtte organiseerinud. Härra Indermitte pahandas, mispärast neile üldse seda töökoda tarvis on. Vaadake, missugune see programm on. Kui teda igast küljest valgustada, siis võiks härra Tonkman julgesti vastuse saada kõnetoolilt, kui tema ütleb, et töölised pooldavat tema seisukohta. Töölised tõesti seda seisukohta ei poolda. (K. Tonkman, põl: Mis- sugust seisukohta?) Töölised on ka mitmesugused. See tööline on alateadlik, pime, kes seda seisukohta jagab, ja selle töö- liselega ei saa arvestada. Vaid see ainult seab üles käsu, et tuleb nende tööliste keskel tööd teha, et nad sellest seisukohast taga- neksid ja vaenu kirjanduse ja kunsti vastu ei jagaks. Tõsi, Eesti töölisel ei ole mingit põhjust eriti armastust üles näidata meie kirjanikkude ja kunstnikkude vastu. Kui vaatame kirjanikkude teoseid, siis näeme, et seal on küllalt külaelu kujutatud, aga otse- kohe tööliselu on õige vähe tähelepanu leidnud. See tähendab, kirjanik ei ole seda vaatlemise alla võtnud. On ju üksikuid kirjanikke, kes väga selgelt oma töölisvaenulikkust on aval- danud, võtame näiteks August Kitzberg'i. Tema vastu ei ole ükski tööline vaenulik, aga ometi on ta viimase aja sulesünnitused — Tiibuse Jaagu kirjad, — sarnased, et nende terav ots ei ole alati sihitud olnud väärnäh- tuste vastu, vaid otsekohe laialiste hulkade, eestkätt tööliste vastu. (M. Martna, stp: Just see on see külg, mispärast kodan-

lus rõõmustab.) Samuti ei saa selle kir- janiku teisi teoseid võtta sarnastena, mis võiksid töölisi rõõmustada. Eesti kirjanikud ei ole senni igatahes tööliste kirjanikud olnud. On ju üksikuid töölisteoseid ilmunud, kuid need kaovad teiste hulka hoopis ära ja nendega ei saa arvestada. Kui töölised, tööliste esi- tajad ja tööliklass selle vastu vaenulikud ei ole, siis ainult sellepärast, et nad üksikutest nähtustest ei tee üldisi järeldusi. Selle- pärast, et üksikud kirjanikud õieti vaenulikud tööliklassi vastu, ei hinda nad ka seda kir- jandust. Vaadake, see näitab seda teist ilmavaadet ja tööliste ilmavaade on siiski terve. Nad teevad tööd, seda rasket tööd, ja saavad selleläbi leiba, leiba, millest kõneles härra Tonkman, kuid nad ei tee sellest elu sisu, vaid ütlevad, et elu sisu on midagi muud. Kui nad tööd teevad, siis mitte leivatüki pärast, vaid sellepärast, et see ka teisiti tasub, et nemad selle töö läbi midagi loovad, ja et töö on nende elu edasi viinud. Töölisel on eesmärk, püüe parema tuleviku poole ja nad tahavad, et ka teie seal paika leiaksite. Teie ilmavaade on pärit sellest, missugune ta varemaltki oli parempoolsetel. Tuletame meelde seda vaenulikkust, mis resolutsiooni- desse valatakse, kus hüüdsõna — koolisid tuleb kokku tõmmata — tarvitusele võeti. Võib olla, on muudatused tekkinud, kuid üks osa, kes seda hüüdsõna toetavad, on ikkagi sellel seisukohal, missugusel ka härra Inder- mitte on. See on kindel, et parempoolsete püüe on sarnane, et mitte kõik inimesed, see on vaesemad, ei pääseks koolidesse. Võtame — mul ei tule praegu teisi meelde, — kas või Ernst Peterson'i loo, milles ta kujutab kooliõpetajat ja rikast meest, kus rikas mees paneb rahapunga lauale ja ütleb, et vaadake, mis see on, see maksab juba midagi. Edasi tuleb veel meelde lugu, kuidas õpetaja pöörab vallaõukogu poole ja palub palgakõrgendust. Seal öeldakse talle: tule suvel tööle! Või jällegi: koolimaja katus jookseb läbi. Kooli- õpetaja teatab sellest vallaõukogule ja ütleb, et parandatagu ära. Talle vastatakse: võta kubu õlgi ja paranda ise. Või jällegi, õpetaja ütleb, et kooliruumid on külmad. Siis öel- dakse: pane omale kasukas selga. Vastab aga õpetaja, et kasukat ei ole, siis öeldakse: tee tööd, siis saad kasuka. Vaadake, nii on olnud varem ja nii kestab see ka nüüd edasi. Töö- lised ei poolda seda kultuurivaenulikkust, vaid nemad vaatavad kultuuri, kui edasiviiva teguri peale.

Väga imelik on ütetus, mida tarvitas härra Tonkman või härra Indermitte, ma ei mäleta kumb, teatrite kohta — teater olla lõbustus- paik. Ennem võib seda öelda „Põllumeeste

kodu" kohta. See on enam-vähem lõbustuspaik. Teater on kunstitempel. Vähemalt meie püüe on sarnane. Mäletan, kuidas omal ajal „Vanemuiset“ ehitati. Nägin seda oma silmaga. Maalt tulid talupojad kokku ja töid enestega kive ja materjaali kaasa. On arusaadav, et seekord sarnase õhinaga töö kallal oldi, sest ehitati ju meil, kes meie olime venestamise ja saksastamise keskel, Eesti oma rahvuslikku asutust, „Vanemuiset“. Sellest said inimesed aru. Mina küll rahvuslane ei ole, aga ma ei saa salata, et ma eestlane olen ja eestlaste hulka kuulun, ja see rahvas läheb teistest lahku oma iseloomu ja oma arenemise poolest. Kuid arvan siiski, et kui Eesti rahvas on iseseisev, Eesti riik iseseisev, see tähtsus teatril, mis temal tol ajal oli, kui ta alles asutati, ei tohiks vähemalt teie seisukohalt vaadates kadunud olla. Mina kuulun oma vaadete poolest äärmiste pahempoolsete hulka ja sellepärast näeksin heameelega, et meil ka mõni töölisteater, töölistkunst oleks.

Sellel on juba oma sisu antud mujal. Meil ei ole seda mitte. Ma ei saa mitte vaenulikkust üles näidata teatrite vastu, sest rahva ühisjõud on selle teatri asutanud, ja meie ei saa seda mitte eitada. (Vahelhüüe pahemalt poolt: Praegu on teater kodanlaste käes.) Kuid see ei tähenda midagi, terve riik on kodanlaste käes, ja kui see riik kodanlaste käest ära läheb tööliste kätte, küll nemad siis ka juba „Estoonia“ ja „Vanemuise“ repertuaari vastavalt parandavad. Nii ei saa mitte kõneleda „Estooniast“ kui lõbustuspaigast, kuigi seal alkoholiga einelaud on. Lõbustuspaiga all mõeldakse meil sootu teisi asutusi. Ei või seda ometi mitte öelda muusikakoolide kohta. (K. Tonkman, põl: Kas seal ka mitte üliproduktioon ei tule?) Ei saa tulla, see on ju väga hea, kui inimesed laulavad. Muusika on meil tunginud ka taludesse. Varem ma käisin talus, seal oli koorelahutaja, aga nüüd on juba igas paremas talus klaver. Mis teie sellest klaverist ostate oma lastele, kui nad mängida ei oska? See on ju väga hea, kui oma tütrele, enne kui ta mehele läheb, lasete natukene aega muusikat õpetada. Ta teeb teie kodu ometi armsamaks. (J. Holberg, põl: Mis muusikaandja see Tartu ülikool ja Tartu konservatoorium on, kus polgu kapellmeister on direktor ja tahab professori nime.) Olgu peale, Teie ütlete, et mis muusikaõpetaja see polgu kapellmeister on. Mina ei ole polgus olnud, ma selle küsimise peale vastata ei suuda. Direktor on organisaator muusikakoolis, majanduslik juht, seal on õppejõud tähtsamad. (J. Holberg, põl: Las ta olla keskkool.) See on iseküsimus, kuidas neid muusikakoolisid korraldada, meil on siiski väga palju põh-

jusi, et Tartus peaks olema muusikakool. Ja kui nad õpivad seal muusikat, noh, ega see siis halba ei tee. Kui vaja, võib teda muuta keskkooliks, aga teda kaotada, enne kui programm oleks välja töötatud, ei oleks soovitav.

Mispärast „Pallase“ kunstikooli vastu ollakse, kes ainukene kunstikool. Kunstnikud, kes seal tööd teevad, ei tee seda mitte leivatüki pärast. „Pallas“ on erasutus, ja kuigi riigi eelarvesse see summa jääb, on nendel peale selle suured puudujäägid, mille katmiseks nemad peavad ennast väga pingutama. Kui majanduslikud mured nende aja ära söövad, siis ei jõua nad õpilastele seda anda, mis tarvis, ja nad ei saa seal ka mitte tarvilikku tööd teha.

Nii siis, ma arvan, et võin julgesti härra Tonkman'ile vastata, et töölised seda seisukohta mitte ei poolda, juba sellepärast, et valimiste eel kirjanikkude, kunstnikkude ja kultuurasutuste varal, peab ütleva, tehakse demagoogiat, mitte demagoogiat vaid veretut demagoogiat. Demagoogia iseenesest on kunst, ja kui üks poliitikamees seda tarvitab, on see vahel väga hea. See on veretu demagoogia. Ja ta löikab kõigepealt teie enda lihasse ja luusse, sest see on teie kodanlik kunst ja kirjandus. Aga see kunst tuleb tuluks tervele rahvale, ja sellepärast ei vaidle töölisel ka mitte selle vastu.

Mis puutub sellesse, kust need summad tulevad, siis riigi eelarve on suur 8 miljardit. Kui teie iga miljoni juures selle küsimuse üles tõstate, siis ei oleks see summa küll silma paistnud, mis siin kunstiasutuste toetuseks määratud. Teie küsikssite, kust see raha tuleb, mis läheb muuks otstarbeks ka eraisikutele. Ehk seaksite küsimuse ülesse, kust see raha tuleb, mis näiteks läheb kohtuministeeriumi kuludeks. Kohtuministeeriumi kulud on 53 miljonini kasvanud. Ja kui teie loete eelarve-raamatut, siis on seal öeldud, et vangide arv kasvab. Arvan, selle põhjenduse taha peab ka nägema, mispärast ta kasvab, mispärast need kulud suurenevad, missugused abinõud tulevad tarvitusele võtta, et vangide arvu vähendada. Need on — sotsiaalsete olude parandamine ja kultuuri tõstmine. Samuti siseministeeriumi kulud, mis 28 miljoni võrra on tõusnud. Need on eba-viljakad kulud, mida vähemad nad on, seda parem. Sõjaministeeriumi kulud suurenevad üle 180 miljoni. Kust tulevad Eesti panga võlad, need võlad, mis lootuseta võlgade lahtirisse kirjutatakse? Neid on 100-sid miljoneid olemas. Kust tuleb Vene-Balti tehase võlg 140 miljonit pluss 80 miljonit ja protsendid, siis „Atlanta“ võlg 8½ miljonit? Meie võime neid terve rea üles lugeda. Aga meie nopime siit välja kunstnikkude ja kirjanikkude toetuse, nagu Eesti seisaks siin paratamatuse

ees: kas tükk leiba või nende toetus? Nii kurb see asi praegu veel ei ole. Tõmmake maha see summa, Eesti riiki ta ometi ei päästa, kui seda tarvis oleks. On terve rida väljaminekuid, mida võib kärpida. Et just see ala üles leitakse, seda ei saa põhjendada tarvidustega ega selle riigi eelarve tasakaalustamispuüetega, vaid siin on ilmavaatelse küsimusega tegemist. Ma usun, vist ka sellega, et ei saada mitte aru, mis nendele enestele kõige rohkem tarvis läheb.

H. Bauer (krst): Austatud Riigikogu liikmed! Mul ei olnud mõtet täna sõna võtta, kui mitte lugupeetud Riigikogu liige Jonas mind selleks otsekohe välja kutsunud poleks. Sest nagu teil teada on, ei rääkinud mina täna mitte sõnagi kultuurkapitaali vastu. Mitte sõnagi kirjanikkude ja kunstnikkude vastu, ümberpöörduvalt, iga haritud inimene peab sellest rõõmu tundma, kui meie kultuurkapitaali läbi kunst toetust saab ja hea eduga töötab. Kuid ühe asja peale juhtisin mina tähelepanu, ja seda tahaksin mina veel kord toonitada, et meie ei tohi kõigi selle hea asja juures silmi kinni pigistada väärnähtuste kohta. Ja väärnähtusi on siin olemas. Mina võiksin neid terve rea ette tuua, aga mina ei taha üksikute inimeste eksimisi ette tuua. Võiks ju nimetada, kuidas otse sellega brüskeeritakse, kuidas mõned toetusesaadajad käivad mööda linna ja kiidavad: viinast on see raha saadud ja viinaks peab ta saama. (E. Jonas, stp: Kes see on?) Ma lugesin seda ajalehtedest. (L. Johanson, stp: Härra Bauer, kui see tema ainukene raha oli, mis ta pidi siis jooma?) Teie huuled räägivad seda, aga mitte Teie süda. Samuti teine kunstnik on väljamaareisiks stipendiumi saanud, ja see raha on ka kõik Tallinna restoraanidesse jäänud. (E. Jonas, stp: Kes see on?) Ma võin Teile pärast nime nimetada. Mul on andmed selleks olemas, nii et see isik isegi selle rahaga kodulinna ei saanud. See lugu on vist ka teie ringidele teada. Mina ei taha aga pikemalt sellest rääkida, sest siin on ikkagi ainult üksikud inimesed süüdi. Aga ma tahtsin siin rohkem rääkida teistest vigadest, mille vastu võitlema peab. Tahtsin seda uuesti tõendada, et need summad, mis kultuurkapitaaliks antakse, õige isearalikult välja jagatakse. Mina tähendasin enne lõunat, et mõned meie kõige rohkem tuntud kunstnikud, nagu näiteks Adamson, Raud, Laipman jne. saavad ainult 10.000 marka kuus paiukit. Ma tean, et vana Adamson peab hommikust õhtuni töötama, et oma perekonda ülal pidada. Aga noortele inimestele, kes veel ei ole näidanud, mis nad võivad, nendele antakse palju suuremal määral. Ühele

kunstnikule, kellele antakse 10.000 marka kuus paiukit, temale keelati ära tundide andmine, see on kunstnik Raud. Aga teisele kunstnikule, kes saab töö-stipendiumi 144.000 marka aastas, anti veel tellimine 70.000 marga peale, osteti maalisisid tema käest, anti veel ergutusraha 10.000 ja peale selle lubatakse tundisid ka veel anda. Vaadake, niisuguste nähtuste vastu peame meie üles astuma. (E. Jonas, stp: Palju ta siis kokku sai?) Riigi poolt sai ta veerand miljonit sel aastal, ja peale selle lubati talle veel tunde anda. Aga teisele keelati see tundideandmine ära, ja antakse temale ainult 10.000 marka kuus. Ja see viimane on tõesti tuntud kunstnik.

Siis siin antakse stipendiumisid mitmesuguste nimede all, preemiaid, auhindasid, komandeerimisi, ergutusrahasid jne. See oleks ju kõik väga ilus, aga kas see mitte meil üle jõu ei käi? Kas ei võiks nendest stipendiumidest, auhindadest, preemiatest jne, võtta üks teatud summa, ütleme 25%, ja panna see kindlale alusele. Kui meie kaks aastat paneksime 25% kõrvale, siis oleks meil konservatooriumi maja valmis. (E. Jonas, stp: Nemad ehitavad kahe aasta jooksul konservatooriumi.) Mina seda ei usu. Ja kuigi nad seda teevad, siis ainult suurte riiklikkude laenude abil.

Siin tähendati, et ostetakse üksikud maalid ära ja saadetakse koolidele laiali. Aga on niisugused maalid olemas, mida taheti osta ja isegi haridusministeeriumile müüa, mis olid sisu poolest sarnased, mida nimetatakse harilikult pornograafiaks. Igatahes tekitas see ühe kohaliku ajalehe peakoosolekul suurt pahandust ja kutsus isegi selle ajakirja toimetaja ametist lahkumise välja. (E. Jonas, stp: Sellelaadilisi maale koolidele ei anta.) Aga võib olla kuskile linna koolidele. Mina tähendasin, et midagi selle vastu ei ole, kui üks maal ostetakse ja kooli saadetakse. Aga seda raha võiks jälle kasulikumalt ära tarvitada, võiks niisugusest maalist, millel kunstiline väärtus, mitusada või tuhat kunstilist reproduktsiooni trükkida, ja neid siis iga valla ja iga küla koolimajasse saata. See tooks igatahes rahva kultuurile rohkem kasu, kui ühe maali kinkimine.

Siis edasi — kirjanikkude toetamine. Kellel võiks midagi selle vastu olla, et meie kirjanikkudele anname võimaluse nende töid trükkida, nagu siin nimetati Tammsaare't, Tuglas't Luts'u, Kitzberg'i ja teisi.

Kaevatakse, et rahvas ei osta kirjandust, sellepärast ei saa ka kirjastada. Aga mispärast ei osteta kirjandust, mispärast trükitakse nüüd 5000 eksemplaari asemel ainult 1000? Siin ettelõetud lillad elevandid, ohverdatud konnad,

lendavad sead, roosad kleidid ja sinised seelikud on arusaamatud meie rahva hingeelule ja kannavad edasi ainult haiglast futurismi — shimmikultuuri. (E. Jonas, stp: Nüüd pakutakse raamatuid 75% odavamini, aga keegi ei lähe ostma.) Ostetakse küll. Minule kaebas hiljuti keegi, et odavad raamatud otse kergemeelseks tegevat, ta olla mitme tuhande eest raamatuid ostnud. Muidugi on ka niisuguseid õnnetuid raamatuid olemas, mis üldse vastuvõttu ei leia. See on arusaadav. Aga ega see ei ole kellegi ilukirjandus. Õeldakse küll, et prohvet ei olla kuulus omal maal, aga mina arvan, et niisugused autorid ei saa ka iialgi prohvetiks, olgu nad üksipuhas kus maal ja ilmas. Kirjutatagu rahva hingeelule vastavalt. Futurism ja shimmikultuur kirjanduses on rahva hingeelule võõras. (L. Johanson, stp: Aga kust meie saame siis prohvetid?) Kirjutatagu nii nagu Juhani Aho ja nagu teised Soome ja meie naaberrahvaste tuntud kirjanikud, siis ostetakse ja trükitakse neid, siis ei jätkuks kaugeltki tuhandest eksemplari-rist.

Samuti ka teised kulutused. Kes tahaks öelda, et väljamaareis kahjulik oleks. See on tingimata tarvilik. Kes vähegi tahab rahva juht olla, peab vähemalt kord väljamaale sõitma end täiendama. Aga kas tõesti on tarvis 1926. aasta jooksul väljamaale saata 14 ajakirjanikku ja 6 näitlejat, nagu kuulda on, Itaaliasse ja Kapri saarele. Kas on see tingimata tarvilik just 1926. aastal, kas ei saa väljamaale saatmist paari aasta peale pikendada. Teie ütlete, see on õige, meie ei pruugi seda ühe aasta jooksul teha. Igale algkooli õpetajale, iseäranis kes maadeteadust õpetab, oleks ju ka väga soovitav, et ta väljamaal käiks. Aga meie ei saa seda neile võimaldada. Nii siis, sellest on jutt, et meie ei saa kõigile, kõigile ja kõigile kultuurkapitaalist osa anda, vaid peame väljavalikud tegema, ja ei pea andma korruga, vaid aastate jooksul. Meie elame niiviisi üle jõu, meil ei ole võimalik 40—50 miljonit iga aasta nii läbi lasta, vaid meie peaksime kas või 25% kõrvale jätma, ja nagu ma juba hommikupoole soovivaalduse ettekandmisel tähendasin, sellega loovaid väärtusi luua, niisuguseid väärtusi, mis aastakümnete, aastasadade jooksul meile auks on. Ja iga Riigikogu liikme kohus on selle peale tähelepanu juhtida, kuigi terve leegion abirahasaajaid igasugu karikerimisega ja teiste inetustega protesteerima hakkaksid, siis oleks niisugune ülesastumine sellele Riigikogu liikmele ainult auks.

K. Tonkman (põl): Austatud Riigikogu liikmed! Ei oleks tahtnudki sõna võtta, aga seda sunnivad tegema härrad Johanson ja Jonas,

et neile väidetele vastu vaielda, mis põllumeeste aadressil lendu lasti. Ei saanud mitte nii küsimust käsitada, nagu teie arvate: Kõik, mis paremalt poolt tuleb, on halb, kõik, mis tuleb pahemalt poolt, on hea. Aga mina soovitaksin Teile härra Johanson, küsida seltsimees Jõeäär'i käest, kuidas tema teatrite toetamise küsimuse peale vaatab. Ta on sel alal mitu korda ettepanekuid teinud ja neid ka täiesti põhjendatult. Pahemalt poolt heidetakse meile ette, et meie ei tahtvat teatrit toetada jne., aga nii seda küsimust võtta ei saa, härra Jonas. Ma tuletaksin meelde, kuna meile ette heidetakse, et meie kirjanikke toetada ei taha, et meie neile kindlat kuupalka maksta ei taha, mida kirjutab Gustav Suits meie sõjaväelaste kohta, kui vabadussõda oli? Seda Teie ei tea! Valgeteks lihunikudeks nimetas ta neid! Aga sõjavägi, kes Eestile vabaduse võitnud, ja rahvas, kes nüüd iseseisvana elab, peab maksuma palka selle eest, et sõjaväelasi on valgeteks lihunikudeks sõimata. (E. Jonas, stp: Kivikas oli ise väerinnal.) Mina räägin praegu Suits'ist. (E. Jonas, stp: Suits ei saa Kristuse pennigi.) Nii ei saa asja võtta, et põllumehed tulevad ja kisuvad kõik maha.

Ma ei tahaks sisuliselt seda küsimust arutada, küll aga tahaksin puudutada üksikasju mööda minnes. Näiteks härra Jonas kõneles — mina ei vaidle sisuliselt selle kõne vastu ei selle vastu ei saakski vaielda, sest kirjandus ja kunst on kõik väga head asjad, — aga missugused on tööliste olud. Mina võtan need samad andmed, mis sotsialistid ette kandsid: töölistel on näljas, kannatavad alatoitluse all, nende toad on külmad, inimesed elavad kuurides sõnniku peal, tööd ei ole jne. (E. Jonas, stp: Teete demagoogiat.) Töölistel on suures hädas. Need hädasolevad töölistel peavad poodi minema toiduvaineid ostma, ja poodnik peab kultuurkapitaali maksu maksuma, seda piima- toopide ja liharaelte pealt sisse võttes, nende tööliste käest, keda teie ütlete suures hädas olevat. (L. Johanson, stp: Aga kas meie nõudmine polnud, et viljatoll tuleks ära kaotada.) Härra Johanson, viljatollist räägin ma ka, nimelt seda, et viljatollist puudus meie häda suurendab ja just põllutöölised kannatavad selle all. Nagu Teie ütlete, on Teil linnas praegu tööpuudus, aga kui meie inimesi maale soovitame minna, siis ütlete Teie, et põllutöö ei tasu ennast ära. Kui teie nüüd viljatollist tahate rääkida, siis ma pean tähendama, et välisturg uputab meie turu toiduainetega ära, mis põllutöö tasuvuse küsitavaks teeb. Kuid ma soovitan härradele Jonas'ele ja Johanson'ile, et nad läheksid ja räägiksid kultuurtoetustest tööliste koosolekul, nimelt 75 miljonist margast, ja öelgu, et meie oleme

nüüd hädas, sest põllumehed tegid ettepaneku, kultuurtoetustest ühte väikest osa kärpida, aga meie vaidlesime selle vastu. Õelge neile, et teie tahate kõigest hingest, et see 75 miljonit peaks välja antama neile, kes 12 tuhat marka kuus kindlat palka saavad ja peale selle veel muu tasu, mis nad oma tööde eest saavad, kuna töölised 3500 kunni 4000 margaga kuus peavad leppima. Õelge neile seda, ja siis tehke demagoogiat.

Edasi ütlete teie, et on olemas kunstiväärtuslikud tööd. Mina ei ole salanud, et kunstil suur väärtus on, aga kui inimestel ei ole sissetulekut, millega raamatuid osta. Meil puudub sissetulek ja selles asi seisabki, et meie ei võiks teatud inimestele abiraha maksta, kes tööjõulised on. (E. Jonas, stp: Siis tuleb raamatute trükkimine ära keelata. L. Johanson, stp: Aga see on rahvamajanduslikult kahjulik — raamatuid lattu trükkida.) Misjaoks trükkimist ära keelata? Iga töö otsib ise omale vaba turu.

Peale selle tähendati veel teatritest, ja neid on mitmete küsimiste juures käsitatud. (L. Johanson, stp: Härra Tonkman, läheme vaatama Tamara Beck'i, aitab!) Mina tooksin võrdluse. Mitu korda on härrade sotsialistide poolt tähendatud, et see on teie oma süü, et kirik tühi on. Teie peaksite rahvakiriku looma. Aga mina küsiksin nüüd, mispärast on teater tühi ja ei ole kordagi öelnud, et teie peaksite rahvateatri looma, selleks, et teater inimesi täis oleks. (E. Jonas, stp: „Estonia“ on täis, aga ei pea ennast ka üleval. Kuskilei pea teatrid end ise üleval.) Härra Jonas, Teie ennast ka üleval ei peaks, kui Teile abiraha ei määrataks. Nii näeme, et „Vanemuise“ poolt avaldati arvustus selle üle, kui vähe aasta läbi „Vanemuises“ rahvast käib, siis on tõesti küsimus, kas meil maksab tühjale teatrile abiraha anda. Abiraha maksta, kui teatris palju inimesi käib, sellest saan ma aru, sarnasel juhtumisel kui seal puudujääk on, aga kui teater tühi on, siis peab sellele veel juurde maksma, ja sellest ei saa põllumehed mitte aru. (J. Holberg, põl: Peab veel palka maksma, et vaatama lähevad.)

Edasi tahaksin ma veel tähendada, et härra Johanson kirjeldas meie kooli olusid. (L. Johanson, stp: Teie lööte mu täna päris surnuks.) Muuhulgas tähendas ta, et maal olevat koolid väga halvad, katused lagunenu, ja kui kooliõpetaja läheb vallamajja volikogule rääkima lagunenu katusest, siis öeldakse, et parandagu ise. Peale selle tähendasite Teie, et tuba olevat külm, pandagu kasukas selga, aga kasukat ei olevat, siis tehtagu tööd. Siit järeldusi teha on võimatu. Kui meie

põllumehed oleksid niimoodi kooli peale vaadanud, kui härra Johanson enesele ette kujutab, siis ei oleks meist ühtki siin olnud. Meie kool on seda teinud, et Eesti omale iseseisvuse saavutas, ja Eesti haridus on meid Vene surve alt vabastanud. Meie inimesed olid need, kellel oli haridust iseseisvat Eestit luua. Siin nii halvaks panevalt põllumeeste kohta öelda, et nad midagi ei ole teinud, sealjuures aga endid esiplaanile tuues, see ei ole sugugi õige. Põllumehed on alati väljas olnud. Nüüd julgete teie küll öelda, et meie teeme, aga Eesti kultuuri loomise ajal ei olnud teid kuskil. Nii siis näeme, et need väited, mis siin nii halvaks panevalt ette toodi, et põllumehed olevat kultuuri ja hariduse vastased, on põhjendamata. Et härra Indermitte on ettepaneku teinud, kultuurtoetussummasid vähe kärpida, on õige. 75 miljonist margast võib kärpida, ja ei tee viga, kui 16 miljonit maha võtta. Oli aeg, kus meie 25 miljonit andsime eelarve korras nendele asutustele, nüüd aga korraga 75 miljonit. Kui 75 miljonist 16 miljonit maha võetakse, jääb 59 miljonit veel järele 25 miljoni asemel. (Vahelhüüe L. Johanson'i, stp poolt.) Vaadake, selle läbi, härra Johanson, tuleb see 8 miljardit. Kui meie nõnda ühe miljoni ühte ja teise teise kohta paneme, ja kui meil ka tulevikus suurendatakse veel kultuurkapitaali abirahasid ja palku täiesti tervetele inimestele, siis tõuseb meie eelarve 2 korda 8 miljardi peale.

K. Indermitte (põl): Austatud Riigikogu liikmed! Minu ettepanekutest on vististi küll teistviisi aru saadud, kui mina seda mõtlesin. Mina põhjendasin seda ju ikka ainult sellega, et siitamaani iga aasta meil umbes 25—28 miljonit selleks otstarbeks oli ja sellest said teatrid, sellest said konservatooriumid ja ühesõnaga kõik need kirjandusseltsid jne. Nüüd, kus see üle 2 korra tõusnud on, nüüd veel sellest niipalju rääkida, ma arvan, see on täiesti ilmaasjata. See ettepanek langeb nüüd täiesti teisele alusele, kuid et kõiki neid kirjannikke ja kunstnikke hukka mõista ja arvustada, sellest oli see väga kaugel. Meil jätkus iga aasta kõigi nende teatrite ja kunstiasutuste toetamiseks 25 miljonist, siis peaks tänava ometi ka 60 miljonist jätkuma. Siin aga mindi isegi nii kaugele, et kultuurkapitaali seadust tahetakse muutma hakata. Ma ei tea mitte, misjaoks seda. (E. Jonas, stp: Kes tahab muutma hakata?) Siin ei ole selle ettepanekuga aga midagi selletaolist mõeldud, vaid mis selle kultuurkapitaali järgi jagada on, seda jagatagu iga aasta Jumala nimel edasi. (E. Jonas, stp: Misjaoks Teie siis kõike seda ette kandsite?) Ma tahtsin näidata, kuidas see eelarve seal tehtud on. Mina ei

tahtnud seda sugugi öelda, et seadust peaks muutma hakatama. Et seal võib seda summat, mis seadusega kokku läheb, kuidagi vähendada.

J. Luur (krst): (M. Martna, stp: Oo!) Meie tähestik algab a tähega, härra Martna, aga mitte o-ga! Ma ikka arvasin, et Teie ütlete selle juures a! (L. Johanson, stp: Narva-Jõesuu tahab süvendada!) Jah, seda tuleb ka süvendada ja Teie lubasite kaasa aidata.

Austatud härrad Riigikogu liikmed! Nende vaidluste puhul, mis siin kultuurkapitaali juures esile on kerkinud, tahaksin ka mina mõned jooned tõmmata, sest et mina ka kultuurkapitaalis puutun, kui näitekunsti sihtkapitaali valitsuse liige... (L. Johanson, stp: Soovime õnne!) ...ja selle asjaga õige ligidalt tuttav olen. — Ega Teie anna ju midagi, Teie käest ei ole ju midagi võtta!

Kõigepealt ma tahtsin näidata seda, et meie väljamaareisid just nagu rohkearvulisteks kipuvad minema. (E. Jonas, stp: Ei ole õige — jalgpall!)

Kui vaadata seda, kuipalju isikuid meil soovivad väljamaale sõita sihtkapitaali valitsuse arvel, siis näeme, et see arv on liigselt rohke... (L. Johanson, stp: Õige!) ... ja et väljamaale soovivad sõita just meie nooremad tegelased, inimesed, kes veel ei ole tutvunenud sellega, mis meil omal kodumaal ühel või teisel kunstialal tehtud. (L. Johanson, stp: Härra Luur, seda näeme meie Riigikogus küll!) Tahetakse minna väljamaale näitekunstiga tutvunema ja ei olda veel sugugi tuttav sellega, mis meil omal Tallinnas, „Eestoonias“ ära tehtud. Ei teata, missugune tehniline sisseseade on meie paremal näitelaval — „Eestoonial“. Ja siis öeldakse, et see kõik on väikene, et seda on vähe, et siin ei ole midagi õppida ja tuleb väljamaale minna. Ma arvan, et siin on käidud vildakut teed, ja kui siin on kärbitud kultuurkapitaali eelarvet selles suhtes, et väljamaareise natukene piirata, siis peab ütleva, et seda kaunis otstarbekohaselt on tehtud.

Edasi on täna väga palju sellest kõneldud, et raamat ei leia teed meie rahva hulka, et kunstiteoseid ühel või teisel põhjusel ei osteta — kas sellepärast, et meie rahvas on vaene, et majanduslik kriis on, ja ei saa seda tarvitada kõigeparemal tahtmisel, ehk võib olla ka sellepärast, et ühel või teisel teosel puudub oma kunstiline väärtus. Mina ei hakka neid põhjusi juurdlema. Aga küsimus seisab igatahes selles, et see nähtus meil olemas on, ja sellega peab arvestama. Ja kui nüüd sihtkapitaale valitsused määravad just neile aladele suuremad summad, kust kunst vähem rahva sekka voolab, siis arvan mina, et siin küll õig-

laselt ei ole talitatud. Minu arvamise järgi peaksime vast ehk rohkem toetust andma kultuurkapitaali summadest sellele kunstile, mis rohkem — vähemalt praegusel ajal — rahva sekka teed leiab, ja see oleks kindlasti meie näitekunst. Aga näitekunsti alal on just kultuurkapitaali summad kärbitud ja ei saa neid võrrelda summadega, mis antakse kujutavale kunstile või ajakirjandusele, kuna aga näitekunsti alal tegutsevate isikute arv mitu korda suurem on, kui nende arv, kes teistest sihtkapitaalidest toetust saavad. Kui meie võtame teatritegelasi, siis on neid arvuliselt mitmekordselt rohkem, härra Vain, kui nende isikute arv, kes töötavad kunsti, kirjanduse ja ajakirjanduse alal. Sellepärast oleks igatahes rohkem põhjust seda kunstiala toetada. (L. Johanson, stp: Ma arvasin, et mustakunsti!) Ma ei tee sellega tegemist, vast olete Teie sellega rohkem tuttav, mina mustakunsti ei tunne. Näitekunsti alal tegutseb kaugel üle tuhande inimese. Mina pean toonitama, et meie näitekunst on õige kõrgele järjele tõusnud, kui vaadata meie parema lava tegevust, „Eestoonia“ teatri tegevust. Ma võin siin ette tuua kuulsa Vene kunstniku Dimitri Smirnov'i arvamise Eesti lavakunsti kohta. Dimitri Smirnov ütles, et Eestis on teatrid ja näitekunst kõrgemal, kui kuskil teises rajariigis, ja selle tunnustatud kunstniku arvamisega võiksite meie arvestada. Kui siin väga palju on räägitud selle üle, et selle asutuse toetussummad tuleksid kärpida, siis mõtlen mina, et siin vahest ei olda küllalt tuttav selle seisukorraga, mis seal valitseb. Asjalugu seisab selles, et „Eestoonia“ on see keskpunkt praegu, kust saavad oma repertuaarid ja oma materjaalid kõik meie provintsiteatrid. Kui meil ei oleks „Eestoonia“t praegu olemas, oleksid meie provintsiteatrid väga raskes seisukorras, sest $\frac{3}{4}$ sellest repertuaarist, mis „Eestoonia“l on olemas, läheb laiali üle terve maa. Edasi, kui meie vaatame, kui tagasihoidlikult on just talitanud näitekunsti sihtkapitaali valitsuses just „Eestoonia“, siis pean ma küll ütleva, et seal on äärmise taktitundega toimitud. Kui näitekunsti sihtkapitaali valitsuses olid arutusel teatri ja näitekunsti summad, siis oli „Eestoonia“ see, kes leppis väiksemate summadega ja lubas lõviosa kõigist summadest heameelega provintsiteatritele, et need, nii öelda, välja ei sureks, et need omaga välja tuleksid. Meie teame väga hästi, et kui „Eestoonias“ paremad ettekanded on, siis käiakse provintsilinnadest neid vaatamas; vaatamata suurte kulude peale sõidetakse siis Tallinna, et vaadata ja näha, mis siin ette kantakse, sellepärast, et provintsis pole võimalik, isegi meie provintsi parimatel lavadel, neid asju ette kanda, mida „Eestoonia“

teeb. „Estoonia“ teatriõhtutest võtab osa sellega meie haritud publik, niikasti provintsi, kui ka pealinnast. Peale selle pean ma toonitama, et „Estoonia“ teater korraldab rahvaetendusi odavate hindadega, ja seda tehakse iga pühapäev, millega võimalus antakse vaesematele kihtidele, kelle käest kaudsete maksude näol ka kultuurkapitaaliks maksusid võetakse, nendest etendustest ja ettekannetest osa võtta. Kui see nii on, siis võin ma öelda, et need kärpimise soovid, just „Estoonia“ summadest maha võtta, minu arvamise järgi vist küll küllalt kaaluvad ja põhjendatud pole. Võiks aina veel soovida, et meie parem lava, meie parem teater ka meie sõduritele, meie garnisonile maksuta etendusi annaks, et neile võimalust anda teatrisse tulla ja viisakas kohas aega viita, kus tõesti midagi on saada ja midagi võib näha, ja et nad kuskil joogikohtades aega ei viidaks. Kui need asjaolud tõesti nii on, nagu ma ette kandsin, siis oleks vaevalt põhjust kõike seda maha tõmmata, mis meil elarves ette on nähtud meie paremale lavale. (L. Johanson, stp: Ja mina arvasin, et Teie kogu aeg vastu räägite.) Küll aga on mõnest küljest kuulda häält, et ka seal elatakse üle jõu, ja seda räägivad just teatritegelased — see on muusika, helikunsti alal. Seal ei suudeta üleval pidada nii suures koosseisus sinfoonia orkestrit, nagu ta praegu on. Siin tuleb tahes või tahtmata vaadata, milline saatust peaks ootama sinfoonia orkestrit, sest temast pole nii suuri sissetulekuid, kui palju ta väljaminekuid nõuab. Kui see nii on, siis tulevad sellest tarvilikud järeldused teha, ja selle vastu saab vaevalt keegi vaielda. Helsingis, kus linnavalitsuse kulul peeti üleval sinfoonia orkestrit, ja kus selle peale kulutati 3 miljonit Soome marka, ka seal on otsusele tulnud, et see ettevõtte üle jõu käib, ja sellepärast otsustati ka seal orkester likvideerida. Mis üle jõu käib, see käib üle jõu, ja siin ei ole midagi parata, kui midagi peab likvideeritama. Siis edasi on seltskonnas mitmel pool kuuldavale tulnud häält, et ei saada hästi aru sellest, kuidas nii suurel määral peab toetama ajakirjanduse esitajate väljamaa reisisid, nende abirahade saamist jne. Seltskonnas öeldakse vist küll täie õigusega, et ajakirjandus on päris eraettevõtte, see on üks päris äriline ja majanduslik ettevõtte, ja ei oleks tarvidust riigisummadest nii suurt toetust neile anda, nagu nad praegu saavad. Ma ei kannan siin ette mitte minu arvamist, vaid need on hääled, mida seltskonnas keerledes ühtepuhku kuuled, kui rahvasaadik, kellele räägitakse ühte ja teist, ja seda kõike tuleb kõrvataha panna. Siis on arusaadav, et ärilisest seisukorrast välja minnes, kui üks äriline ettevõtte soovib,

et tema äri õitseks ja et tema äri hästi läheks, et tema peab leidma niipalju allikaid ja sissetulekuid, et asja heas korras hoida. Mulle näib, et meie praegu suuremat ära teha ei saa mitme kunsti haru alal, sellepärast et meil on majanduslik kriis, ja meie rahvas elab vaeselt. On linnu ja aleveid, kus 5 marka on raha ja 100 marka on terve kapitaal, ja seal on raske loota, et ostetakse raamatuid jne. Meie peame ikka sellega arvestama, et kultuuriline tõus on seotud majandusliku tõusuga ja on majandusliku tõusu tagajärg. Seda näeme meie ajaloos. Vaatame näiteks Väike-Aasias, kuidas seal mõttetarkus ja kultuur on tõusnud, ja meie näeme, et 600 aastat enne Kristust mõtteteadus hakkas õitsema just siis, kui majanduslik tasapind hakkas tõusma. Väga palju võiks ajaloost niisuguseid tõestusi tuua. Meil praegu seda majanduslikku tõusu märgata ei ole, ja mis meie siin ka ei teeks, on vaevalt loota, et meie paremaid tagajärgi saavutame, küll aga läheks nurin rahva seas veel suuremaks sel puhul, et meie just nagu kroonu kultuuri arendame ja riigi summased toetuseks välja jagame ühele või teisele kunstialale. Lõppude-lõpuks on siin veel ette toodud seda, et vaadake, Harju panga peale ja Vene-Balti tehase peale ja mujale on miljonid välja antud, ja nüüd vaieldakse ja räägitakse selle juures, kui kultuurkapitaaliks mõnikümmend miljonit välja tuleb anda. Minu arvates, kui on majanduspoliitika alal vildakat teed käidud, siis ei õigusta see veel mitte meid selleks, et meie sarnasel kitsal ajal niisuguseid väljaminekuid teeksime, mis mitte täiesti ei vastaks oma otstarbele. Kõike kokku võttes ei vaidle mina sugugi kultuurkapitaali vastu, kuid arvan, et teatud parandusi on siin kindlasti tarvis teha, et rahva meeleoluga kontaktis olla, ja ma kordan, tuleks just neid summased toetada, millest suurem rahvakiht saab osa võtta. Siis kaob ka see nurin rahva seast, nagu toetaksime meie kroonu kultuuri ja riigi summadega liig ohtralt selle juures ümber käime. Kui seda teeme, siis arvan mina, oleme õigel teel, ja Vabariigi Valitsus minu arvamise järgi peaks igatahes seda arvesse võtma.

Haridusminister J. Lattik: Lugupeetud rahvasaadikud! Kui kultuurkapitaali seadus meil sündis, siis oli see tunnistuseks, et seda seadust meil tarvis oli. Ühe rahva kunst ei saa ju mitte ainult leiva järele minna, vaid iga rahvas on kohustatud oma kunsti-pere eest valvel olema ja seda toetama. Seda on teinud ainuvalitsejad, ja demokraatia on kohustatud seda tegema. Vabariigi Valitsus ei ole selle seaduse elluviimisel mingil tingimisel tema kallale tunginud selles mõttes, et

teda rikkuda, vaid on kunstnikkude ja kultuurtegelaste tähelepanu selle peale juhtinud, et nad seadust täidaksid. Kui Vabariigi Valitsus seal parandusi ja uusi ettepanekuid tegi kultuurkapitaali nõukogule, siis selles mõttes, et nad sellega arvestaksid, et neil mitte 40 miljonit tarvitada ei ole, vaid 29 miljonit. Sellega pidi Vabariigi Valitsus arvestama ja saatis tehtud eelarve kultuurtegelastele tagasi ümbertöötamiseks. Kui sellele kultuurkapitaalile niipalju vastu on vaieldud, siis on kõige suuremad vastuvaidlejad kunstnikud ise olnud. Mina pean ütleva, kunstipere ei ole sagedasti nende otsustega rahul, mis on tehtud, ja on kibedaid etteheiteid teinud oma esitajatele, ja kui kunagi mingisugune hädaoht varitsemas on, siis kunstnikud ise kõige rohkem seda hädaohtu ligemale toovad, võib olla ka sellepärast, et kunstnikkudeperet kui individualistide peret on raske ühe mütsi alla viia, ja võib olla ka sellepärast, et tõepoolest üksikute nõudeid ei ole tähele pandud. Mis puutub sellesse, et siin tahetakse toetust, mis määratud teatritele, maha võtta, siis sarnast seisukorda meie praegusel momendil kuidagi pooldada ei või, et me kõik teatrid otsekohe kultuurkapitaali alla üle viiksime. Meil on juba eelarve kokku seatud ja muuta ei saa, ning neil on sel aastal väiksem summa kasutada, kui enne. Mina olen juba kord oma seisukohta selles mõttes avaldanud ja nimelt, et tulevikus peaks meie elu ikka nii kujunema, et vähemalt üks teater eelarve korras toetust saab, ja see on „Estoonia“ Tallinnas, et ühte konservatooriumi toetatakse, see on Tallinna konservatoorium, ja vähemalt üks Eesti rahva muuseum toetust peab saama, see on Eesti rahva muuseum Tartus. Kõiki teisi kultuurasutusi võib viia kultuurkapitaali alla, aga need kolm peaks eelarve korras toetust saama. Ma toetan Vabariigi Valitsuse nimel, et eelarve sarnasel kujul saaks vastu võetud.

Juhataja **M. Juhkam:** Järjekorras on sõna rkl. Johanson'il.

L. Johanson (stp), kohalt: Ei tarvita.

E. Jonas (stp): Mina ei taha rohkem, kui ainult paar märkust teha, sellepärast et meile on öeldud, nagu läheksime meie, toetades kultuurkapitaali ja kunstnikke, vastollu oma seljataga seisva klassiga, see on töölistega. See ei ole aga õige, sest töölistel kui ka sotsialistidel on tuleviku eesmärk sotsialistlik kord, ja sotsialistliku korra sihiks on tung viia läbi mitte üksi majanduslikku murrangut, vaid ka täielikku vaimlist ja hingelist murrangut. (Vahelhüüe V. Linnamägi,

krst poolt.) Jah, härra Linnamägi, just vaimlist ja hingelist murrangut. Ja vaadake, meie arvates tuleb sellepärast terve elu hoopis teistviisi korraldada, tuleb toetada kõike, mis üldisele arenemisele kaasa aitab.

Meie ei löhu mingisuguseid väärtusi, vaid meie püüame neid hävinemisest päästa. Kunstiteostes on väärtus, ja mitte ainult ajalik väärtus, vaid igas tõsises kunstiteoses on jäädavad, püsivad väärtused. Teie võite ka praegu möödunud aastasade kunstist nautida ja igasugust kunsti, ükskõik missuguses vaimus ta ei ole ka loodud. Ma usun, et iga sotsialist, astudes mõnda keskaegsesse kolossaalsesse arhitektooniliselt ilusasse kirikusse, elab seal kahtlemata mõnesuguseid ülevaid silmapilke üle, kuigi ta pole usklik. Aastasade ja isegi tuhandete vanuseid kunstitöid võib alati nautida, ja selles just nende jäädav väärtus seisabki. Sellepärast ei saa juttu olla, et sotsialistid peaksid kunsti peale antud summade suhtes eitavale seisukohale asuma. Küll näeme, kuidas paremast tiivist vaadatakse igasuguse töö peale, olgu see kehalik või vaimline töö — teatava halvakspeanu ja põlgatusega. (Vahelhüüe paremalt poolt.) Jah, just töötajate peale. Nendest ridadest on sagedasti tööliste aadressil lastud väga ebasüüdsaid märkusi.

Aga teisest küljest, kui meie nõuame riigilt toetust kunstile, siis ei taha meie sellega sugugi siduda kunsti sisuliselt. Meie nõuame, et kunst peab täiesti vaba olema. Riik ei tohi kunstile piiritsid ette tõmmata. Kui riik hakkab toetuse andmisel vahet tegema kunstivoolude vahel, siis ei saa enam juttu olla elavast kunstist, siis on see juba käsitöö, kunsti orjus. Aga orjastatud kunst ei ole enam kunst.

Kui mina enne kõnelesin teiste rahvaste kunstnikkudest ja näitasin, et nad võivad kergemini ära elada, kui meie kunstnikud, siis pean praegu oma endist väidet vähe korrigeerima selles mõttes, et ka seal on mõned väga viletsates tingimistes elanud ja pealegi väga kuulsad kunstnikud, tähendab kuulsad alles pärast surma. Ma tooksin teile ainult ühe ainsa näite. Kunstnik Millet, kelle tööd pärast tema surma müüdi üle 500 tuhande frangi tükk, elas ise püsti näljas. Tema käis aastakümneid enesetapmise mõttega ringi ja müüs kuus oma parimat maali paari saabaste eest. Silmapilgul, millal tema löi neid töid, ei olnud temal leivatükikest ei enesele ega oma perele, lastele anda. Siis ei ostetud tema töid mitte. Alles pärast tema surma müüdi tema töid muinasjutulise hinna eest. (J. Luur, krst: Ka Rembrandt.) Ka Rembrandt'iga oli lugu nii, ja neid kunstnikke võib ju tuua terve rea. Sellepärast on arusa-

dav, et meie ei tohi niiviisi vaadata kultuurkapitaali ega ka eelarve korras antavate summade peale, nagu mõned kõnelejad paremast tiivast on teinud.

Kui lõpuks härra haridusminister ütleb, et kõige suuremad toetuse vaenlased on kunstnikud ise, et kunstnikud ise saatuslikuks võivad saada kultuurkapitaalile, siis võib see teatavas mõttes õige olla, sest kunstnikkudepere tülitseb sageli omavahel. Aga teisest küljest on õige ka see, et kultuurkapitaali seaduses on ette nähtud erapooletu asutusena kultuurkapitaali nõukogu. Ja need, kes sellest osa on võtnud, peavad ütleva, et seal on valitsetud täielik üksmeel ja kõik väljaspoolt juhitud intriigid kaovad nõukogus täiesti. Seal kaalutakse küsimusi tõsiselt ja objektiivselt.

Juhataja **M. Juhkam**: Kõnelejate nimemiri on läbi. Lõpusõna on kaasaruandjal.

Kaasaruandja **B. Oja**: Kommisjoni liikme härra Indermitte poolt tehtud ettepanekute kohta oleks mul järgmist öelda. Kultuurkapitaali sissetulekuteks ei ole mitte 50 miljonit, vaid on 36 miljonit, millest jääks kultuurkapitaali nõukogu otsustada 29 miljonit ja Vabariigi Valitsuse otsustada 7 miljonit marka.

Mis puutub sellesse etteheitesse, et kultuurkapitaali nõukogu ei ole sihtkapitaali summast otstarbekohaselt ära jaotanud, ja ei ole määranud oma sissetulekutest teatritele abirahasid, siis ei saa ju seda ometi kultuurkapitaalile, sihtkapitaalide juhatustele süüks panna, vaid peab ka seda arvesse võtma, et Vabariigi Valitsus oli eelarves ette näinud teatrite toetamise, niihästi ka toetuse muuseumile ja kirjandusele. Arusaadav, et kui need summad olid eelarves ette nähtud, siis kultuurkapitaali nõukogu teistkordselt neid summast ei määranud kultuurkapitaalist. Ka näeb kultuurkapitaali seadus ette, et eelarve korras määratakse lisa kultuurkapitaalile. Kui Vabariigi Valitsus on nõuks võtnud mitte eelarve korras määrata need toetussummad kultuurkapitaalile, vaid otsekohe neid abirahast anda teatud otstarbeks, siis on see praeguse Vabariigi Valitsuse seisukoht, ja komisjon on sellega ühinenud. Komisjoni nimel ei saa mina härra Indermitte poolt tehtud ettepanekutega ühineda.

Juhataja **M. Juhkam**: Rkl. Indermitte poolt on tehtud kaks ettepanekut: 1) haridusministeeriumi eelarves ptk. IV. Teaduse- ja kunstiosakond. A. Keskasutus. § 15. kustutada 16 miljonit marka ja 2) seks juhtumiseks, kui esimene ettepanek läbi ei lähe, kustutada

6.200.000 marka. Asun esimese ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek tagasi lükatud. Asun teise ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek tagasi lükatud. (L. Johanson, stp: Põllumehed olid ka vastu!) Asun haridusministeeriumi eelarve ja koosseisu muudatuste hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on haridusministeeriumi eelarve ja muudatused koosseisus vastu võetud.

Kaasaruandja **J. Luur** kannab ette ja nähtava enamusega võetakse vastu kohtuministeeriumi eelarve, (vaata lisa nr. 3, lhk. 11—13.) ja muudatused koosseisus, (vaata lisa nr. 3, lhk. 40.) ühes Riigikogu poolt II lugemisel vastuvõetud parandustega:

Kohtuminister **T. Kalbus'e** ettepanek: „Rahukogud: Koosseisus kustutada 1 rahukohtunik palgaga 21.600 mk.; 1 rahukohtuniku sekretäär palgaga 6.800 mk.; 1 rahukohtuniku kantseleiametnik palgaga 5.000 mk.

Koosseis suurendada: 1 rahukogu alaline liige palgaga 23.400 mk. C. Rahukogud: 1. Palgad vähendada 130.000 mk. võrra.“

„II peatükis A, B ja C, § 41. sõnade asemele „tunnistajate ja ekspertide tasu“ võtta „kohtuliku asjaajamise ja abiandmise kulud“.

Kaasaruandja **J. Uibopuu** kannab ette ja nähtava enamusega võetakse vastu siseministeeriumi eelarve, (vaata lisa nr. 3, lhk. 13—14.) ja muudatused koosseisus (vaata lisa nr. 3, lhk. 40—41.).

Kaasaruandja **J. Holberg** kannab ette ja nähtava enamusega võetakse vastu sõjaministeeriumi eelarve, (vaata lisa nr. 3, lhk. 14—15.).

Juhataja **M. Juhkam**: Kaasaruandja Laarman'i puudumise pärast täidab kaasaruandja kohuseid aruandja rkl. Masik.

Aruandja **E. Masik** kannab ette ja nähtava enamusega võetakse vastu põllutöoministeeriumi eelarve, (vaata lisa nr. 3, lhk. 15—18.) ja muudatused koosseisus (vaata lisa nr. 3, lhk. 41.).

(Sekretääri kohale asub abisekretäär **J. Piiskar**.)

Kaasaruandja **K. Ipsberg** kannab etteteedeministeeriumi eelarve, (vaata

lisa nr. 3, lhk. 18—22.) ja muudatused koosseisus (vaata lisa nr. 3, lhk. 41—42.).

B. Eilman (stp): Panen ette, suurendada peatükk II. Riigiraudteede valitsus § 68 — veerevate abinõude korrashoid — Mk. 1.334.000. Teisel lugemisel kandsin tarvilikud põhjendused ette ja neilsamadel motiividel kordan tehtud ettepanekut.

Juhataja **M. Juhkam**: Lõpusõna on kaasarundjal.

Kaasarundja **K. Ipsberg**: Teisel lugemisel kandsin ette motiivid, mille põhjal alamkommisjon seda summat vastu võtta ei saanud. Neilsamadel põhjustel ei saa ma ka praegu rkl. Eilman'i ettepanekut toetada.

Juhataja **M. Juhkam**: Asun rkl. Eilman'i ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek tagasi lükatud. Asun teedeministeeriumi eelarve ja koosseisu muudatuste hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on teedeministeeriumi eelarve ja muudatused koosseisus vastu võetud.

Kaasarundja **J. Kana** kannab ette ja nähtava enamusega võetakse vastu välisministeeriumi eelarve, (vaata lisa nr. 3, lhk. 23.) ja muudatused koosseisus (vaata lisa nr. 3, lhk. 42—43.).

Kaasarundja **B. Oja** kannab ette töö-hoolekandeministeeriumi eelarve, (vaata lisa nr. 3, lhk. 24—26.) ja muudatused koosseisus, (vaata lisa nr. 3, lhk. 43.) ühes Riigikogu poolt II lugemisel vastuvõetud parandusega:

Töö-hoolekandeministri kohustetäitja **T. Kalbus'e** ettepanek: „P. II Hoolekande osakond A. Keskasutus. § 89 suurendada 1.000.000 mk. abiandmiseks tööpuuduse puhul.“

P. Baranin (vn): В связи с экономическим положением русского населения окраин, считаю своим долгом остановиться на смете министерства труда и призрения, коснуться тех недочетов, которые до сего времени не только не исправлены, но продолжают ухудшаться и указывать на те меры, о которых мечтает рабочий люд. Я не возлагаю особых надежд на мощь нашего денежного аппарата, могущаго исправить положение. Нет. Но и не могу

не поставить упрека министерству труда и призрения, до сего времени не старавшемуся отыскать других мер к исправлению положения, кроме общественных работ. Я не скрываю, что отыскание этих мер — довольно трудная задача, но попытки в этом направлении все-таки следовало бы предпринять. Пусть они не увенчаются успехом, это другое дело, но тогда население по крайней мере, будет знать, что в этом направлении делается все.

Я должен особо подчеркнуть, что в самом тяжелом положении находится русское население окраин. У нас сейчас приближается пора, заставляющая ломать голову: куда же деваться, куда пойти в поисках работы. Русское население, не имеющее на месте своей оседлости постоянного заработка и отходящее на лето в другие места, находится сейчас в отчаянии: что-то принесет настоящее лето; ибо прошлое лето дало очень печальные плоды. И не удивляйтесь, господа, если в настоящее время население ставит прямо ультиматум: или дайте нам работу, или дайте нам свободу итти на все четыре стороны. Здесь, господа, нет преступлений, если взоры устремлены за проволоку. К этому побуждает борьба за существование. Здесь, конечно, мало помогут общественные работы, на которых рабочий с трудом пробивается, а его семья голодает. Здесь надо искать другого выхода.

Этот выход указывают сами рабочие. Надо открыть форточку. Надо дать возможность рабочему люду искать работы вне пределов Эстонии, всячески помогая ему в этом направлении. Надо показать рабочему, что мы этого хотим, к этому стремимся.

Министерство труда и призрения до сего времени в этом направлении палец о палец не ударило. Оно ограничивалось только организацией общественных, порой бесполезных, работ и этим думало исправить положение. Между тем, общественные работы, это только крайняя мера. Вот поэтому я, взяв слово, настаиваю на принятии срочных мер к размещению излишка рабочих рук вне пределов нашей республики, о чем министерству труда и призрения надлежит серьезно подумать и принять соответствующие шаги.

Juhataja **M. Juhkam**: Panen töö-hoolekandeministeeriumi eelarve ja muudatused koosseisus hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on töö-hoolekan-

deministeeriumi eelarve ja muudatused koosseisus vastu võetud.

Aruandja **E. Masik** kannab ette ja nähtava enamusega võetakse vastu riigi võlad, (vaata lisa nr. 3, lhk. 26.).

Aruandja **E. Masik** kannab ette erakorralised kulud, (vaata lisa nr. 3, lhk. 27—34.) ühes Riigikogu poolt II lugemisel vastuvõetud parandustega:

A. Kerem'i (rhv) ettepanek: „Teen ettepaneku, põllutöoministeeriumi maakorralduse peavalitsuse erakorralist eelarvet peat. II, A. § 2. vähendada mk. 5.000.000.— võrra ja samasse peatükki ülesse võtta § 3-da all mk. 5.000.000.— maade ostmiseks.“

Teedeminister **O. Amberg'i** ettepanek: „Teen ettepaneku, teedeministeeriumi erakorraliste kulude all üles võtta peatükk II, § 9. raudteevalitsuse uue majaplaanide valmistamiseks ja sellekohaste eeltoode tegemiseks 500.000 mk.“

Rahaminister **L. Sepp'a** ettepanek: „Kustutada erakorralistest kuludest 1926./7. a. eelarvest operatsiooni fondide alal peatükk III, A. p. 2, sõnad „maaparanduse riiklik laen“ ja selle asemele võtta sõnad „maaparanduse laenudeks maapanga kaudu“.

M. Martna (stp): Austatud Riigikogu liikmed! Ma kordan oma II lugemisel tehtud ettepanekut: Operatsiooni fondid. Rahaministeerium. Peatükk I. Keskasutus. § 2. Elukorterite ehituslaen 15.000.000.— suurendada 85.000.000 marga võrra, nii et kokku see summa oleks 100.000.000 marka. Teiseks panen ette, korralised tulud, riigi ettevõtet ja varandused. Peatükk XIX. Mitmesugused riigi varandused. § 3. Mitmesuguste varanduste müük. 50.000.000 marka suurendada 85.000.000 marga võrra, kokku 135.000.000 marka. Selle asja kohta on täna siin räägitud ja põhjendamiseks mina omalt poolt ei pea tarvilikuks midagi juurde lisada.

Juhataja **M. Juhkam**: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja **E. Masik**: II lugemisel ettetoodud motiividel vaidlen ettepaneku vastu.

Juhataja **M. Juhkam**: Rkl. Martna poolt on ettepanek: Operatsiooni fondid. Rahaministeerium. Peatükk I. Keskasutus.

§ 2. Elukorterite ehituslaen 15.000.000.— suurendada 85.000.000 marga võrra, kokku 100.000.000 marka. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek tagasi lükatud.

Panen hääletamisele erakorralised kulud. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on erakorralised kulud vastu võetud.

Aruandja **E. Masik** kannab ette korralised tulud, (vaata lisa nr. 3, lhk. 34—38.).

Juhataja **M. Juhkam**: Rkl. Martna poolt on ettepanek, korralisi tulusid suurendada. (M. Martna, stp: Ettepanekul ei ole mingit mõtet, sellepärast et esimene ettepanek tagasi lükati. Võtan oma ettepaneku tagasi.) Rkl. Martna võtab oma ettepaneku tagasi. Seega tuleb hääletamisele korraliste tulude eelarve-osa. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on korralised tulud vastu võetud.

Aruandja **E. Masik** kannab ette ja nähtava enamusega võetakse vastu erakorralised tulud (vaata lisa nr. 3, lhk. 38.)

Juhataja **M. Juhkam**: Sõna on rkl. Martna'l hääletamise motiivide kohta.

M. Martna (stp): Hääletamise motiivide kohta on mul au järgmist teatada:

Sotsialistlik rühm on eelarve arutamises tõsiselt osa võtnud. Me oleme mõningaid parandusi ette pannud ning neid põhjendanud — ilma et me saavutatud tagajärgede üle rõõmustada võiksim.

Me teame, missuguse suure koorma see eelarve jälle rahva kehvemate hulkade peale paneb, ja me kahetseme, et meil võimalik ei olnud seda koormat kergitada, kandetugevamatele õlgadele juhtida.

Eelarves ettenähtud summasid ei võiks meie praegusele valitsusele lubada. Aga me seisame uute valimiste eel, see tähendab: rahvas avaldab oma seisukoha valimistes.

Praegune valitsus peab loomulikult varsti tagasi astuma, uuele ruumi tegema. Uuele valitsusele aga, kes, nagu me loodame, rahva tahtmise väljendajaks peaks olema, ei taha meie eelarve tagasilükkamisega mitte juba ette umbusaldust avaldada.

Juhataja **M. Juhkam**: Asun Eesti vabariigi 1926./27. a. kulude ja tulude eelarve lõpuhääletamisele. (Hääletatakse.) Näh-

tava enamusega on Eesti vabariigi kulude ja tulude eelarve 1926./27. a. lõpuhääletamisel vastu võetud.

Aruandja E. Masik: Teen ettepaneku, eelarve vastu võtta ilma redaktsiooni komisjoni andmata.

Juhataja M. Juhkam: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

3. Sooviaval- Aruandja **E. Ma-**
dused Eesti va- **sik** kannab ette ja
bariigi kulude eraldi hääletamisel
ja tulude eel- võetakse vastu näh-
arve puhul tava enamusega eel-
1926./27. aas- arve-komisjoni soo-
taks. viavaldused 1—9. (vaa-
ta lisa nr. 3, lhk. 49—50.).

Aruandja E. Masik (loeb): X. Riigikogu avaldab soovi, et välisministeerium esituskorteri möbleerimise kava ja üksikajalise eelarve valmistaks, mis vastava krediitidükisumuse puhul tuleb Riigikogule esitada.

Juhataja M. Juhkam: (Hääletatakse.) Poolt on 13 häält, vastu 8 häält, seega on sooviavaldus vastu võetud.

Aruandja E. Masik (loeb): Riigikogu avaldab soovi, et Vabariigi Valitsus silmas peaks, et kultuurkapitaali praegune tarvitamisviis mitte küllalt otstarbekohane ei ole, sest kapitaali sissetulekud ei tuleks mitte ainult jooksvateks iga-aastasteks väljaminekuteks ära tarvitada, vaid nende läbi peaks rohkem uusi väärtusi loodama, mis meie kunstivarede suurendamiseks ja jäädvustamiseks kaasa aitaksid.

E. Jonas (stp): Ma juhiksin Riigikogu tähelepanu sellele, et seda sooviavaldust ei või vastu võtta, sest valitsus ei saa selle järele käia. Eesti kultuurkapitaali seaduse § 13. ütleb: „Iga kultuurala tarvitamiseks määratud sihtkapitaali valitsemine ja tarvitamine sünnib põhimääruste alusel, mis kinnitab Vabariigi Valitsus haridusministeeriumi ettepanekul.“ § 14. „Kavatsuste ja ettepanekute läbiarutamiseks kultuurkapitaali kasutamise kohta asutatakse haridusministeeriumi juures kultuurkapitaali nõukogu.“ § 15. „Kultuurkapitaali nõukogu vaatab läbi üksikute sihtkapitaalide aruanded ja eelarved, selgitab toetussaamise tarbelikkust ning seab kokku ja põhjendab ettepanekuid kultuurkapitaali

iga-aastase jaotamise kohta, mis ette pannakse haridusministri heaksarvamiseiga Vabariigi Valitsusele kinnitamiseks.“ Nii on see kultuurkapitaali nõukogu ülesanne ja seda ei saa ta käest ära võtta enne, kui seadust ei ole muudetud.

H. Bauer (krst): See on täiesti vastu võetav sooviavaldus. On iseenesest mõistetav, et kultuurkapitaali nõukogu otsuse kinnitab Vabariigi Valitsus. Selge on ka, et kultuurkapitaali nõukogu ka edasi peab kokku seadma eelarved. Kui aga see nõukogu ei pea kinni temale antud juhtnõõridest, siis Vabariigi Valitsus neid ettepanekuid ei kinnita.

Juhataja M. Juhkam: Sõna on rkl. Kana'l hääletamise motiivide kohta.

J. Kana (töer): Lugupeetud Riigikogu liikmed. Mina selle sooviavalduse poolt hääletada ei saa, sellepärast, et esiteks ei ole kuskilt siamaale avalikuks tulnud, et Vabariigi Valitsus ja kultuurkapitaali nõukogu oleksid kuidagi viisi talitanud teisiti, kui seadus ette näeb. Nad on täiesti seaduslikult ja korralikult talitanud ja sellepärast ei ole nad sooviavaldust selles mõttes ära teeninud. Kui oleks sooviavalduse redaktsioon kõlanud selle kohta, et kultuurkapitaali seadust tuleks muuta, see oleks teine asi. Nüüd on need asutused, kelle peale süüdi mõistetakse, täiesti seaduslikult oma kohused täitnud ja mingisuguse sooviavalduse poolt ma hääletada ei saa. (J. Holberg, põl: Valitsus ei ole seisukohta võtnud veel.)

Juhataja M. Juhkam: Asun rkl. Bauer'i sooviavalduse hääletamisele. (Hääletatakse.) Sooviavalduse poolt on 9 häält, vastu 17 häält, seega on sooviavaldus tagasi lükatud. (Vahelhüüe pahemalt poolt: Riigikogu on oma hea nime päästnud!)

Aruandja E. Masik: Rkl. Masik'u sooviavaldus: „Riigikogu avaldab soovi, et Vabariigi Valitsus uue maksuseaduse, eriti juriidiliste isikute kohta, võimalikult ligemal ajal Riigikogule esitaks, mille eesmärgiks oleks maksusüsteemi lihtsustamine ning ühtlustamine ja sama tulu mitmekordse maksustamise kõrvaldamine ning maksustamine tegekkudele tuludele vastavalt.“

M. Martna (stp): Austatud Riigikogu liikmed! Kui see sooviavaldus üldse meie maksusüsteemi muutmise kohta käiks, siis

tervitaksin ma seda ja võiksin teda toetada, aga see sooviavaldus on niisugune, mis kõige suurema maksustamise pahe puudutamata jätab, nagu ei oleks teda üldse olemas. (Aruandja E. Masik: Täiendage teda omalt poolt!) Teie ettepanek ei lase minu täiendamis-ettepaneku läbi ennast täiendada, sest nad käivad üksteisele risti vastu. Kui üldse maksustamise viisi parandamisest kõneleda, siis peaks kõigepealt kõnelema sellest, et kaudseid maksusid tuleks vähendada ja eriti neid kehvemate rahvakihtide pealt vähendada. Kuid sellesarnast meie midagi kuulnud ei ole. Kõigist meie majanduspoliitika ja rahanduspoliitika sennisest käigust peab eeldama, et seda teha ei taheta, sest selle silmapilguni on kaudseid maksusid, tollisid ja aktsiisisid aina tõstetud ja niikaua, kui selle pahe vastu mingisuguseid abinõusid ei otsita, siis pean ma eeldama, et selle sooviavalduse ettepanija leiab, et see süsteem päris hea on ja ta tahab

selle süsteemi kasuks väikesi lappimisi ette võtta, mis aga selle süsteemi suuri halbtusi parandada ei või. Sellepärast ma hääletan selle sooviavalduse vastu.

Juhataja **M. Juhkam**: Aruandja lõpu sõna ei tarvita. Asun rkl. Masik'u sooviavalduse hääletamisele. (Hääletatakse.) Sooviavalduse poolt on 11 häält, vastu — 15 häält, seega on sooviavaldus tagasi lükatud. (V. Linnamägi, krst: Veel üks sooviavaldus, et sooviavaldused täidetud saaksid. Naer. Hüüded: Lõpetada!)

On ettepanek tehtud, lõpetada koosolek. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Lõpetan Riigikogu koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 10.20 min.

Algkirjale alla kirjutatud:

Riigikogu esimees **A. Rei**.

Abiesimees **M. Juhkam**.

Abisekretäär **L. Raudkepp**.

Abisekretäär **J. Piiskar**.